

Folklor jako socializační prvek mikroregionu Cézava

Hana Pochopová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana POCHOPOVÁ**
Osobní číslo: **H118666**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Folklor jako socializační prvek mikroregionu Cézava**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude vypracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na pojem socializace
- na pojem folklór
- na pojem mikroregion Cézava
- na pojem folklór v mikroregionu

Součástí práce bude empirické šetření, sociologický výzkum – metoda rozhovoru zaměřený na zjištění vztahu sociální skupiny k folklóru.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Frolec, V. Čas života. Brno: Blok, 1985.

Jančář, J. a kolektiv. Lidová kultura na Moravě. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000.

Mrštíkové, A. a V. Rok na vsi. Praha: Vyšehrad, 1950.

Pavlicová, M. Lidová kultura a její historicko-spoločenská reflexe. Brno: Ústav evropské etnologie, 2007.

Vermouzek, R. Těšany. Brno: Muzejní spolek, 1975.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

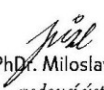
Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

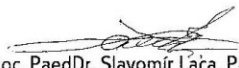
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Láca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

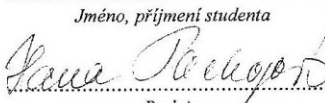
Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně ...15.9.2014

HANA POCHOPOVÁ
Jméno, příjmení studenta

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na folklor, lidové zvyky a dodržování tradic v mikroregionu Cézava. V teoretické části definuji folklor, tradiční lidovou kulturu, obyčejové a kalendářní tradice, rodinné obyčeje. Dále se zaměřuje na rodinné tradice, rodinu a socializaci. Také popisuje historii mikroregionu Cézava. V praktické části se zjišťuje, zda jsou tyto zvyky v tomto regionu stále udržovány až do současné doby.

Klíčová slova:

folklor, lidová tradice, kalendářní a obyčejové tradice, mikroregion Cézava, socializace, výchova, generace, rodina

ABSTRACT

Bachelor thesis is focused on folklore, folk traditions and maintaining of the traditions in the micro-region called Cézava. The theoretical part defines folklore, traditional folk culture, traditional customs and calendar traditions. Moreover it deals with family traditions, family itself and socialization. It also describes history of micro-region Cézava. The practical part finds out if these traditions are still maintained up to the present days in this region.

Keywords:

folklore, folk tradition, traditional custom and calendar traditions, micro-region Cézava, socialization, education, generation, family

Poděkování

Velice děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph. D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Mé poděkování patří rovněž mému manželovi, a mé dceři za velkou podporu a trpělivost, kterou mi po dobu zpracování bakalářské práce věnovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 FOKLOR	12
1.1 DEFINICE FOLKLORU	12
1.2 SLOVESNÝ FOLKLOR	13
1.3 HUDEBNÍ FOLKLOR.....	14
1.4 TANEČNÍ FOLKLOR	15
1.5 DĚTSKÝ FOLKLOR	16
2 TRADIČNÍ LIDOVÁ KULTURA	17
2.1 NÁBOŽENSTVÍ A LIDOVÁ VÍRA.....	17
2.2 OBYČEJOVÁ TRADICE	17
2.3 KALENDÁŘNÍ OBYČEJE	18
Vánoce	19
Tři králové	21
Hromnice	21
Masopust	22
Vynášení Morany	22
Velikonoce.....	23
Pálení čarodějnic	25
Hody	26
Letnice	26
Sv. Jan Křtitel	27
Sv. Markéta	28
Dožínky	28
Vinobraní.....	28
Dušičky.....	29
Sv. Martin.....	29
Advent	29
Mikuláš.....	30
2.4 RODINNÉ OBYČEJE	30
Narození	31
Svatba	31
Smrt a pohřeb	32
3 SOCIALIZACE	34
3.1 RODINA A SOCIALIZACE	34
3.2 RODINA A TRADIČNÍ LIDOVÁ KULTURA	35
4 MIKROREGION CÉZAVA	36
4.1 HISTORIE MIKROREGIONU CÉZAVA	36
4.2 SOUČASNOST.....	37
4.3 TĚŠANY.....	38
4.4 FOLKLOR A TRADICE V TĚŠANECH	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
5 EMPIRICKÁ ČÁST	45

5.1	CÍL VÝZKUMU	45
	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	45
5.2	METODY VÝZKUMU.....	45
5.3	VÝBĚR RESPONDENTŮ	46
5.4	VLASTNÍ VÝZKUM	46
5.5	ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	59
	ZÁVĚR	65
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66

ÚVOD

„Každý z nás je pyšný na svůj rodný kraj. Jste-li z Moravy, každý z Vás lne jistě ke svému rodnému koutu, který znáte z let mládí, a je to přirozené. Jste-li odjinud, jistě si najdete místo, kde se na Moravě cítíte dobře, kde Vás zahřívá její sesterské teplo. I po srdci se stáváme „krajany“, je mnoho těch, kdo mají v rodném listě zapsáno docela jiné místo, a přece sem patří, přece byli pro svou upřímnou lásku přijati krajem za své. Zpěv, hudba a tanec je vyjádřením radosti ze života. Jižní Morava je také půvabná země, zvlněná oblými kopci, pročechraná lesíky, protkaná říčkami a potoky, výstavné vesnice v dolinách a také vše co tvoří kouzlo domova. Tu Moravu pozná každý, kdo na její půdu vstoupí s otevřenýma očima.“¹

Téma bakalářské práce jsem si zvolila z důvodu zájmu o folklor, lidové zvyky, historii mikroregionu Cézava, v regionu, ve kterém jsem žila a vyrůstala. Dodržování tradic se v současnosti postupně vrací zpět do společnosti. Uvědomujeme si, že je důležité dodržovat tradice, zde také nastupuje role rodičů a výchova, která je v seznamování s tradicemi a jejich dodržováním zde také nezastupitelná. Od dětství se setkáváme s dodržováním rodinných tradic a nejsou to jen Vánoce či Velikonoce, ale také oslavy narozenin, hodové zábavy, plesy, dožínky. To vše je důležité našim dětem ukázat a předat dále, aby tradice pokračovaly v dalších pokoleních. Naši předci si velice vážili všech zvyků a jejich dodržování. Na rodinných oslavách se většinou sejde celá rodina, jde o jedinečné setkání a předání zkušeností z různých sociálních skupin. Folklor a lidová kultura jsou součástí kulturního bohatství každé země. Tak jako v přírodě střídají se i v lidském životě období vznikání, rozkvětu, uvadání a smrti, opakující se v každém pokolení. Život člověka je složitým procesem vyplněným množstvím událostí. Vědomě i nevědomě podléhá vlivům své doby, své generace i společenského prostředí. Dnešní rychlá doba nás nutí ke konzumnímu způsobu života a pomalu zapomínáme, proč vlastně některé svátky slavíme a co znamenají. Už nevíme, proč se na Vánoce rozkrajují jablka, na Velikonoce plete pomlázka, nebo proč chodí Tři králové. Ráda bych připomněla některé tradice, které už zmizely, nebo které sice ctíme, ale netušíme proč. Socializace je celoživotním procesem utváření člověka ve společenskou bytost. Proces probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti. Socializační proces je zaměřen na rozvoj takových vlastností a kompetencí, které daná společnost považuje za žádoucí. Socializace se uskutečňuje prostřednictvím sociálního učení. Nejvýznamnějším

¹ PŘEUČIL, F. Jižní Morava: Praha: Olympia, 1976, s. 1, 2

socializačním prostředím je rodina. Vliv rodiny a rodinné tradice je zajímavé a široké téma, které se dotýká každého jedince. Obraz současné rodiny odráží stav naší společnosti. Rodina přes všechny problémy a peripetie dnešní doby je dodnes nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nejdůležitější v předávání hodnot z generace na generaci, z pohledu sociální pedagogiky je rodina přirozeným prostředím výchovy. Rodina se může přímo podílet na předávání kulturních hodnot, jejichž poznání orientuje osobnost správným směrem. Mikroregion Cézava je velmi pozoruhodná oblast, nachází se podél řeky Litavy, dříve zvané Cézava. Oblast regionu je vymezena nejen Cézavou, ale také zeměpisnou polohou. Všechny obce, které se nacházejí v tomto regionu, mají historický vývoj s návazností až do současnosti, ale také i hospodářské vazby, které jsou vytvářeny společnými zájmy založenými na úzké spolupráci spočívající především v zemědělské výrobě.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit postoje a názory na mikroregion Cézava, jeho kulturní tradici historickou i současnou, pohled společnosti na folklor a tradiční lidovou kulturu, zda je folklor aktuální i v dnešním konzumním způsobu života, dále na rodinu, jestli a jakou úlohu hraje v dnešní době folklor v rodinách ve využití volného času.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 FOKLOR

1.1 Definice folkloru

Původně byl folklor označován jako souhrn lidové moudrosti, tj. soubor toho „co lid ví“. V dnešní době představuje součást lidové kultury a tento pojem je používán pro označení souboru lidových výtvorů a aktivit, které se zachovaly v určitém území po předcích. Především zahrnuje projevy slovesné, lidová řemesla, hudební, dramatické a taneční projevy. Tyto projevy řadí soudobá etnologie pod pojem folklorismus, který můžeme chápat jako vědomou péči o regionální kulturní tradice i jako součást soudobé masové kultury.²

V tradičním pojetí je folklor vykládán jako 1) co je časově omezeno, co je spjato jen již s uplynulou dobou, určitým stupněm vývoje společnosti, s venkovským prostorem a jeho pozitivní idealizací anebo 2) něco, co je součástí každé společnosti, něco, co se s touto společností proměňuje. Folklorní obřady nebo zvyky se týkají celé řady různých událostí. Často se věnují tomu, co se odehrává v průběhu roku (dožínky, posvícení, masopust, Vánoce, Velikonoce, vynášení Morany), nebo v průběhu lidského života (narození, křest, svatba, pohřeb). Folklorní projevy začaly mizet s nástupem moderní techniky, jakmile se začalo šířit umění a zapsaný text, který lidé už uměli číst, nebyl prostor pro vlastní lidovou tvorbu. V 19. století se řada badatelů pokoušela dokumentovat folklorní zvyky. Přispěly k základu folkloristiky a etnologie a také k pozvednutí povědomí o venkovu. Dříve byla vesnice vnímána jako zavrženíhodné místo, pak ale řada obrozenců a kulturně činných osob ve svém přesvědčení obrátila. Bohatství lidových zvyků začalo být chápáno jako národní dědictví, se kterým se velmi snadno mohly početné rodící se národy dobře ztotožnit. Folklor se projevuje i v hmotném vyjádření – jako malířství, architektura, rukodělné výrobky, textil, šperky, oblékání.

² <http://artslexikon.cz/index.php/Folklor>

1.2 Slovesný folklor

Součástí lidové kultury je folklor, lidová slovesnost, ústní slovesnost zahrnující tvorbu, která vzniká spontánně, anonymně mezi venkovskými a částečně i městskými vrstvami a je tradována ústním podáním. Obsahuje lyrické, epické, prozaické i veršované útvary. Dělíme ji do pěti skupin: 1) lidová próza – pohádky, legendy, pověsti 2) malé folklorní formy – přísloví, pranostiky, pořekadla, hádanky, zařikání a zařikadla 3) lidové písně – jen textová složka 4) lidové divadelní hry 5) dětský folklor. Zvláštním je folklor psaný, pro který je charakteristický ustálený způsob vyjádření: nápisy na štítech domů, džbánech, kraslicích, verše vyšívané na šátcích, ale také lidové milostné dopisy. Ze současnosti můžeme zařadit i přání k různým příležitostem. Lidová slovesnost ve srovnání s literaturou žije v převážné míře v ústním podání vypravěčů, zpěváků a interpretů. Ti ji udržují, realizují, oživují a obměňují. Folklorní skladba žije plně a reálně jen ve svém konkrétním znění, které jí dává vypravěč, zpěvák jen na určitém místě, v určitém čase a v určitých společenských situacích.³ Lidová slovesnost má svá specifika ve vztahu k literatuře. V první řadě je to funkce estetická, ale má v zásadě jiné cíle: např. informativní, poznávací aj. Každý projev lidové slovesnosti se realizuje jako společenský fakt, který je sdělován jiným a prožíván společně. Druhým rozdílem je, že literatura má svou individuální formu existence, která je písemně fixovaná a je neměnná, ale lidová slovesnost existuje vlastně pouze ve svých konkrétních podobách a není pevná a neměnná, ale neustále variující. Život folkloru se v současnosti obohacuje o nový rozměr – stává se součástí masově šířené kultury. Tím se stírají místní i časová omezení folklorních projevů. V 19. století na ústní tradici působily jen škola a literatura, která se dostávala do lidového povědomí hlavně společným předčítáním, v průběhu 20. století se masová kultura a osvěta rozšířily. Na venkově i ve městě vzrostla síť knihoven, rozšířila se četba novin, časopisů a rozhlas, televize a film se staly kulturním majetkem. Folklor a ústní vyprávění se stávají na jedné straně jen jednou složkou kulturního života lidí, jsou vytlačovány a omezovány masovými prostředky a na druhé straně vlivům přímo podléhá, přebírá z nich motivy, látky. Celý kulturní vývoj od poloviny 19. století probíhal na úkor tradiční lidové kultury a folklorního vyprávění. Lidové vyprávění si podrželo zvláštní místo jako forma komunikace, zábavy a seberealizace, proto se nedá mluvit o jeho zániku ani dnes ani v budoucnosti.

³ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 248

1.3 Hudební folklor

Lidový zpěv jsou skladby a písně různé povahy. Jako lidové se obvykle označují písně jednoduchého tvaru a uměleckého výrazu, provázející různé slavnostní i všední okamžiky lidského života obyvatel vesnice i města. Autoři většinou nebyli známí a tvar písní procházel po generace procesem obrušování a v průběhu udržování a šířením ústním tradováním. Důležitým znakem lidových písní je variabilita a regionální rozdíly. Folklorní tvorba využívá ustálené výrazové prostředky, postupy a principy, které se různým způsobem kombinují. V lidovém zpěvu jsou útvary na pomezí umělé a lidové tvorby, které mají především autorský původ, jak je tomu u písní kramářských, zlidovělých, lidovkových, šlágrů apod.

Největší část písňového fondu Moravy představují písně lyrické, zvláště milostné. Existuje i početná skupina písní s všedními okamžiky v každodenním životě, jako byly chvíle s přáteli, menšími oslavami, besedami či chvilkové zastavení při práci. Pro společný zpěv při posezení s rodinou, při oslavě výročí, besedě s přáteli či při posezení ve vinném sklepě byly vhodné písně o lásce, o víně, písně plné žertu a optimismu.⁴ Při draní peří nebo při vaření trnek se zpívaly příběhy nebo balady. Při večerní procházce chasy po dědině se zpívaly nejrůznější písně. Opakovaly se v určité dny každý týden, staly se stále opakující školou zpěvu a příležitostí k uplatňování a udržování jistého okruhu písní. Milostná tematika se však neomezuje jen na jeden písňový druh, proniká do písní vojenských, žertovných, epických či obřadných. V milostných textech je cit vyjádřen různými prostředky, neobvyklými přirovnáními, básnickými představami s mnoha přívlastky. Zpívá se v nich o šťastné lásce a škádlení mezi mladými, ale také o zklamání a neradostných důsledcích rozchodu dvou zamilovaných. Nezřídka v nich je také problém sociální nerovnosti, která lásku bránila. V moravských lidových písních se vyskytují regionální zvláštnosti, jež byly podmíněny historickým vývojem, hospodářskými, společenskými, ekonomickými a přírodními podmínkami.⁵ Vedle tohoto tzv. tradičního folklorního písňového materiálu nacházíme rovněž písňové okruhy, které se tradují a udržují v různých sociálních skupinách (např. profesních či zájmových – havířů, trampové, skauti, členové třídního kolektivu, klubu, souboru apod.). Repertoár v podobných seskupeních je označován termínem skupinová píseň. Důležité místo v něm

⁴ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 280

⁵ Tamtéž, s. 277

hrají obecně známé a populární lidové písně nejrůznějších národopisných oblastí. Ve spontánní zpěvnosti některých regionů hraje dnes důležitou roli také soudobá autorská tvorba prezentovaná dechovými hudbami. Příležitosti, při kterých lze zaznamenat lidové písně ať už aktivně – zpěv, tanec nebo pasivně – pouze poslech, jsou velmi různorodé a mohou plnit řadu kulturně-společenských funkcí.⁶

1.4 Taneční folklor

Tanec je prastarým kulturním projevem lidstva. Lidový tanec je umělecký, realistický odraz ze života lidu. Lidé skrze něj zábavnou formou vyjadřovali a vyjadřují zcela přirozeně své životní situace, národní povahu a tradice. Dochází zde zároveň k vyváženému spojení umělecké složky hudební, pohybové i výtvarné (kroje). V každé společnosti má svůj nezastupitelný význam, společně se zpěvem představuje univerzální umění, na němž se podle určitého řádu podílejí všichni členové společnosti, naplňuje rozličné funkce, uspokojuje a reguluje emotivnost člověka. Při výzkumu tance nelze pominout, že k většímu objasnění situace v současnosti povede spíše než hledisko etnografické kritéria kulturně-historická, sociální a psychologická. Širší kulturně-historický přístup umožňuje včlenit do výzkumu i ty taneční projevy, které mají novodobý charakter (valčík, polka, tance 20. a 30. let 20. století, dobové taneční hry, některé taneční trendy druhé poloviny 20. století apod.), ale které tvoří základ obecné tanečnosti posledních desetiletí. Mnohé taneční projevy existovaly jako součást lokální tradice a mohly se propojit s tradičními prvky kultury, které by jinak pro další předávání byly již uzavřeny a byly by dostupné jen ze sběratelských zápisů. Na počátku 19. století se ve městech těšily oblibě taneční zábavy a slavnosti. Od 30. let 19. století se otevřely dveře mezi městem a vesnicí a došlo k prolínání taneční kultury moravského venkova a městské společnosti. Teprve jejím zmapováním a sociálním a psychologickým přístupem k ní (a k jejím nositelům) lze pak v dané lokalitě určit význam role tanečních projevů vycházejících z tradice. Jsou to tance, které vyšly z tradice, nebo do ní byly začleněny (sedlácká, skočná, valašská, vrtěná), tance zlidovělé (valčík, polka), tance, které tvořily součást dobového repertoáru (tango, waltz, charleston).

⁶ <http://www.lidovakultura.cz/>- heslář – identifikace a dokumentace

1.5 Dětský folklor

Kde děti žijí, ať je to na vesnici nebo ve městě, je také vidět a slyšet, jak si hrají a baví se. Dítěti je dětská hra přirozeností a potřebou jako dýchání. Dle Jančáře⁷ jsou dětské herní skupiny a kolektivy i dnes nositeli a tvůrci folkloru, jež spočívají na bezprostřední ústní komunikaci a patří do pestré sféry lidové kultury. Patří k nejživějším složkám lidové slovesnosti a celého folkloru. Jsou to různé slovesné, hudební, taneční a dramatické projevy žijící mezi dětmi a mládeží. Dětský folklor představuje v estetické výchově nejmenších základní kámen. Lidová tvořivost pro děti je velkou hodnotou uměleckou i výchovnou.⁸ Vždyť každý její výtvar je uměleckým dílkem svého druhu. To vše působí, že výtvar lidové tvorby mají pro děti kouzlo a jsou ve vhodném výběru osvědčeným prostředkem výchovy každé, i současné generace. Současně také dává možnost, aby dítě projevilo svou fantazii, tvůrčí schopnosti, estetické cítění, vytrvalost a odvahu. Kde děti tráví svůj volný čas, tam si hrají a baví. V minulosti, aspoň se nám zdá, měly děti méně volného času pro sebe. Škola sice nehrála v jejich životě důležitou roli jako dnes, ale děti byly více vázány s přírodou, hospodářstvím a domácími pracemi. V rodinách bývalo mnoho dětí a ty musely víc pomáhat a starat se o mladší sourozence. Prostředí venkova nabízí rozmanité možnosti ke hraní, jiná situace je ve městech. Dnes děti žijí především pod vlivem školy, masových sdělovacích prostředků, počítačových her a internetu. Stále platí, že i v dnešním dětství i to nejranější je provázeno kouzlem lidové poezie, lidovými říkadly a popěvkami. S tradičním folklorem se děti v předškolním věku seznamují v rodině a v mateřské škole. Zvláštní prostředí nacházíme ve folklorních souborech. V průběhu 20. století se od základu změnila rodina a obec, tak se změnil i život dětí. Hlavně jejich postavení v rodině. Dítě také čím dál víc vyrůstá pod vlivem svých vrstevníků a kamarádů. Na Moravě je tradiční folklor spolu s lokálními a rodinnými tradicemi v současné kultuře dětí a mládeže stále obsažen.⁹ Je bezprostředně spjat s projevy soudobé masové kultury, s působením školy a dalších institucí.

⁷ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 265

⁸ Tamtéž, s. 269

⁹ FROLEC, V. Dítě a tradice lidové kultury Brno: Blok, 1980, s. 12

2 TRADIČNÍ LIDOVÁ KULTURA

Tradiční lidová kultura je nedílnou součástí kulturního bohatství naší země. Čím pestřejší a různorodější z hlediska národopisného, toto území je, tím rozsáhlejší kulturní dědictví v oblasti zvyků a obyčejů a dalších projevů lidové kultury může nabídnout. Je to také soubor hmotných i nehmotných výtvorů vyvěrajících z kulturního společenství, které jsou založené na tradici, vytvářené skupinou nebo jednotlivci, které odrážejí jeho kulturní a sociální identitu. Z tradic plynoucích z charakteru místa a na místo vázaných. Trvalá hodnota, která se vyvíjí a doplňuje novými prvky a je zdrojem inspirace pro současné i budoucí generace a je třeba ji chránit a povědomí šířit, aby mohla být zachována. Jižní Morava je z hlediska lidové kultury a etnografie pozoruhodným regionem. Na projevy tradiční lidové kultury je tento region velmi bohatý. Prezentace a současná realizace tradiční lidové kultury je součástí společenského života zejména v obcích. Tradiční projevy lidové kultury tvoří i dnes významnou část moderního způsobu života.¹⁰ Jejich vliv přetrvává díky rozmanitým podnětům, které má člověk vpečetěny v podobě prožitku domova s jeho intimitou a citovostí.

2.1 Náboženství a lidová víra

Náboženské představy našich předků jsou produktem vzájemného prolínání představ pohanských, které jsou vklíněny do tradičních křesťanských náboženství. Na jedné straně stálo proti sobě pohanské náboženství zděděné po prapředcích a na druhé straně učení o jednom Bohu, jehož nositelé se snažili vštípit nové zásady a příkazy pro zdokonalení rodinných, soukromých a společenských řádů. Postupem času došlo k vzájemné symbióze obou stran, neboť církve dobrovolně učinila sama některé ústupky, a pokud to nevedlo k základnímu učení, včlenila po určité úpravě nevyhladitelné pohanské tradice do své vlastní symboliky a do svých řádů.

2.2 Obyčejová tradice

Obyčejová tradice výročního cyklu je neodmyslitelnou součástí životního způsobu i současné kultury. Je nedílnou složkou života člověka, plní různé funkce a proměňuje se. Přispívá také k obohacení lidského života, dodává mu svátečnost a zvláštnost v souladu s cykly života přírody i společnosti. Prolínají se a střetávají prvky „tradiční“ a „netradiční“, „staré“ a „nové“, v němž neustále něco vzniká, přeměňuje se i zaniká. Ve vztahu k dnešku

¹⁰ NAVRÁTILOVÁ, A. Narození a smrt v české lidové kultuře Praha: Vyšehrad, s. 14

nelze opominout ani význam lidových obyčejů při vytváření a upevňování mezigeneračních vazeb a mezilidských vztahů vůbec.¹¹ Patří k nim projevy vázané na určitá data kalendáře (kalendářní obyčeje, výroční obyčeje), jednak na běh lidského života (rodinné obyčeje, obyčeje životního cyklu). Specifickou oblast tvoří obyčeje vázané na určité sociální skupiny (agrární obyčeje, vinohradnické obyčeje, řemeslnické obyčeje, obyčeje horníků, učňů a tovaryšů, studentů atd.)¹² Dle Kellera¹³ lidé všech dob a všech kultur dělí svůj čas periodicky na čas všední a sváteční, přičemž v každém z nich se oddávají zcela odlišným aktivitám. Není náhodné, že svátky jsou často umístovány do období, kdy příroda prochází zvláště nápadnými změnami. Svátek je prostředkem ozdravení a omlazení sociálního řádu, který se postupně opotřeboval v průběhu všedních činností každodenního života. V moderní společnosti jsou určité dny vyhlašovány za dny sváteční, a to zcela závazně pro všechny, bez ohledu na jejich vlastní mínění. Projevy tradiční kultury v současnosti v jakékoli poloze prezentace folklorními soubory či různými organizacemi, dnes zasahují pouze určité skupiny lidí. A to i v případech předávání tradice¹⁴.

2.3 Kalendářní obyčeje

Jsou to obyčeje vázané na cyklus života přírody během roku, na svátky církevních světců v kalendáři, a na občanské svátky v kalendáři. Pro existenci obyčejů mělo rozhodující význam, zda je přijal kolektiv, společenství. V lidové tradici se přesně nevymezují jednotlivá období roku, i když v minulosti život venkovanů na toto reagoval. Nevázalo se na datum, ale na danou situaci a počasí. Dle Langhammerové¹⁵ se významu k nim pojily delší a kratší úseky příprav. Některé se staly jen připomenutí dne patrona a zachycovaly životní zkušenosti, úkony a děje. Nehledě i k radám, kdy se co má. Pranostik bylo hodně a daly by se složit do celoročního hospodářského kalendáře. V každé části roku se na tyto hodnoty nahlíží jinak. Ve středu zájmu je léto, představující život v plné síle, jaro je chápáno jako cesta, příprava, naděje, podzim je zadostiučinění, zima znamená klid, spánek a čekání. Na jedné straně minulost, na druhé straně výhled a tužby. Mezi nimi stojí zrození – Krista, světla, nového života a roku. Připomeňme si rituály, které sice ctíme, ale netušíme proč.

¹¹ FROLEC V. Výroční obyčeje Brno: Blok, 1982, s. 10

¹² <http://www.lidovakultura.cz/>

¹³ KELLER, J. Nedomyšlená společnost Praha, 1992, s. 86

¹⁴ PAVLICOVÁ, M. Lidová kultura a její historicko-spoolečenské reflexe, Strážnice, 2008, s. 90

¹⁵ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 6, 7

Vánoce

Z dob prvního křesťanství svatí otcové byli chytří a důslední. *Nejvýznamnější událost, narození Krista, Božího syna a spasitele světa, zasadili do nejvýznamnější části roku a spojili ho, s jeho počátkem.*¹⁶Zrození Ježíše je spojováno se starým symbolem „zrozením světla“, k jeho obratu na obloze směrem k létu. Všechna náboženství od pravěku symbol světla uctívala. Po dvou tisících letech stále velká část světa slaví Vánoce jako narození Krista, někteří jako pohanský slunovrat, svátek narození slunce. V církevním kalendáři vánoční cyklus trvá od 24. prosince až do 6. ledna. Cyklus začíná Štědrým dnem, 24. prosince. Patří k nejvýznamnějším dnům v roce. Byl to den zcela výjimečný, připisovala se mu zvláštní moc. V tento den se udržovala řada zvyků. Především příchod Spasitele, oslava jeho narození, mísí se s ním i jeho časové zařazení na konec roku, kdy se s Vánoce slavily i pradávne zvyky novoroční, spojené s věštěním budoucnosti. Věštění se zaměřovalo na úrodu, počasí, na poznání lidských osudů (z krájení jablek, z rozlousknutých ořechů, z počtu přinesených polínek, z házení střevícem atd.). Jako zábava se udržuje v rodinách dosud. Zvláštnost byla i posvátnost času. Všechno co se ten den událo, mělo magický dopad na příští rok, včetně klidné sváteční nálady. Počátkem oslav byla slavnostní večeře – dle staré tradice začínala s východem první hvězdy. Slavnostní jídelníček byl různý podle krajů i dle sociální vrstvy. V tradiční kultuře k nim patřila jídla, která lidová víra připisovala v přeneseném významu vlastnosti vegetativní síly (z rostlinných produktů – obilnin, ovoce, mák, česnek). Měšťanské a bohatší vrstvy společnosti tradice brzy porušovaly a obohacovaly ji soudobými jídly. V 19. století mezi ně patřila ryba, krocan, řízky, i když obecně byl na Štědrý večer půst od masa. Ve městech nechybělo různé cukroví, později i vánoční dort, lihoviny i káva. Na venkově prostí lidé udržovali štedrovečerní jídelníček dlouho v původní tradici. Bylo důležité, aby se na vánoční stůl dostaly všechny plodiny, které se v roce v hospodářství urodily. Byla to tak zvaná rituální večeře, kde většina chodů, dle lidových představ jich mělo být devatero, měla svůj skrytý význam. Večeře v souladu s tradicí, s požehnáním stolovníkům do budoucího roku. V některých regionech se stůl svazoval kolem nohou řetězem, ve významu návratu do roka ke stejnému stolu v plném počtu. Někde stačilo jablko rozkrájené na tolik dílků, kolik bylo stolovníků. Kdo našel v rozkrojeném jablku z jader kříže, měl do roka zemřít, komu zůstala neporušená, anebo měla tvar hvězdy, byl po celý rok zdravý. Sedlákům šlo nejvíce o úrodu.

¹⁶ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 111

Někde se rozložila sláma pod stůl, někdy stačilo jen pár klasů či zrn pod ubrus. Všeobecně se vykládalo jako upomínka Ježíšova narození i jako zajištění úrody na poli. Pokrmy se připravovaly z domácích plodin, především z mouky a obilných produktů, luštěnin, dále i ovoce čerstvé i sušené, ořechy. Na stole byly svíce, bible, chléb i vánočka. Po celý den se zachovával přísný půst, byly k němu i vybízeny děti slibem, že uvidí zlaté prasátko či lítat kohoutka. Před jídlem se lidé modlili, některé z těchto zvyků se dodržují dodnes. Po modlitbě se podávala polévka. Tradičně se vařila z luštěnin – hlavně z hrachu, byl to význam bohatství – snadno nabývá na objemu. Podle krajů byly různé typy jídel. Někde pohanková kaše, jinde kuba, hubník. Tato jídla byla typická až do 20. století. Dnešní typické jídlo – smažený kapr s bramborovým salátem, můžeme chápat jako obdobu tradičních pokrmů, která je českou raritou. Součástí večeře bylo a zůstalo ovoce. Jablko je ovoce, které se přeneslo v jídelníčku přes staletí. Patří k významným objektům tradice. Skrytá podstata jablka je spjata se vzdáleným symbolem erotiky a plodnosti. I ořechy zůstaly tradicí na naší štědrovečerní tabuli. Ořechy jako signalizující plodinu množstvím bohatství. Pouštění lodiček z ořechových skořápek se svíčkou i zde se odhaduje osud, jak daleko foukáním svou lodičku kdo doveze. Mezi známé zvyky patří i házení střevíčkem přes rameno-obrátili se špičkou ve dveřích, děvče se vdá. Posledním pozůstatkem v tradici je vánočka. Je významným jídlem celých Vánoc, dostávali ji sloužící i koledníci darem a původně byla nejchutnějším chodem večeře. V posledních generacích se v českých zemích stalo cukroví skutečným symbolem domácích Vánoc, hlavně chloubou hospodyně. Hodně receptů je rodinných a předávají se z generace na generaci. Zbytky z pokrmů se házely do ohně, aby neškodil, do studny, aby byla voda zdravá, k ovocným stromům, aby byly úrodné.¹⁷ V průběhu 20. století se obecně vžil jiný zvyk – nadělování dárků. Dárek je vyjádřením lásky, přátelského vztahu a pozornosti k obdarovanému. Především se obdarovávali lidé z bohatších vrstev a hlavně děti. Na venkově se tato tradice ujímala pomalu. S rozvojem tradice vánočních stromků se dárky, dávaly pod něj. Vánoční stromek a betlém, symbolizující současné Vánoce, jsou obyčejně každý jiného původu. Betlém je zvykem církevním, který byl nejprve jen v kostelích. První stromek byl postaven v roce 1773 v Brně v rodině německého obchodníka, postupně v učitelských rodinách na vesnicích. Byl postaven ve světnici na stůl, i se zavěšoval. Zdobil se ořechy, drobným pečivem, později kupovanými

¹⁷ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 192

ozdobami. Pak se staly symbolem dobročinných slavností s nadílkou chudým dětem. Po první světové válce se začaly stromy stavět i ve městech jako vánoční stromy republiky, dle původní myšlenky R. Těsnohlídka. Cesta na půlnoční mši svatou paří tradičně k tomuto večeru, kdy si připomínáme narození malého Ježíška a druhý den 25. prosince se otvíraly vlastní vánoční hody a jejich hlavní svátek, Boží hod vánoční. Většinou se slavil v rodinné pohodě se slavnostním obědem. Ke starobylým jevům tradic patří kolední obchůzky. Hlavním dnem byl svátek sv. Štěpána, 26. prosince. Koledy znamenaly návštěvu přátel, kteří přišli popřát do Nového roku hodně zdu, požehnání, zdraví a štěstí. Tento den začínal rok a měnila se selská služba. Vyjádřeno pořekadlem „ na Štěpána není pána“.¹⁸ Přerušeni služby až do Nového roku mělo své zvyklosti. Bylo vypláceni roční odměny za službu, naturálií. Uplatňovalo se též možnosti vystoupit ze služby a měnit místo. Na druhý den po sv. Štěpánu si vinaři na jižní Moravě nechávali světit víno.

Tři králové

Šestým lednovým dnem končí období Vánoc. V povědomí lidí byl spojen s obchůzkou chlapců, kteří představovali biblické tři krále, kteří zazpívali koledu a dostávali dárky. Tříkrálové koledování se stalo ve 20. století záležitostí chudých dětí. Je pozůstatkem obchůzkových her, kdy chodíval na koledu po domech učitel, doprovázený ministranty a psal na dveře svěcenou křídou tříkrálové požehnání K+M+B a letopočet toho roku. Dostalo se jim výslužky, která tvořila součást platu učitele, ale i naturálie. Tento den se v kostelech konala mše, kde se světila voda, sůl a křída, jimž lidová víra přikládala zvláštní moc. Svěcenou vodu a křídu si lidé nosili domů k požehnání svých příbytků. Tříkrálová svěcená voda se uchovávala v krogenkách, zavěšených u dveří.

Hromnice

„ Na Hromnice musí skřivan vrznout, i kdyby měl zmrznout“

Svátek Hromnice připadající na 2. února se váže tradice světit v kostele svíce, hromničky, lidová víra jim připisovala ochrannou sílu při bouřce, kdy se zapalovaly. Pro křesťany vychází tento den na Uvedení Páně do chrámu a Očišťování Panny Marie, tyto oslavy byly důležité i před křesťanstvím. Keltové uctívali už čtyři sta let před Kristem svátek Imbolc, který se vztahoval k ohni, slunci a návratu světla. Kterému se zároveň připisovaly ženské plodnostní kultury bohyně Brídhe, patronky ohně, čistoty a znovuzrození. Víra v naplnění

¹⁸ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 115

těchto životních tužeb stojí mezi pradávnu přírodní magií a křesťanskou vírou v Boží pomoc.

Masopust

Masopust neboli fašank, ostatky je obdobím, který trvá od Tří králů do Popeleční středy a představuje přelom mezi zimou a jarem. Je to třídenní svátek, do kterých se soustřeďuje mnohotvárné, bohaté a svým původem a funkcí různorodé obyčej, tance a taneční hry, přestrojování. Bylo zvykem, že si z vybraných naturálii chasa uspořádala společnou hostinu. Maskované postavy měly kořeny často v hluboké minulosti. Medvědí maska vystupovala často jako ústřední postava. V tradičním lidovém prostředí se jí přisuzoval plodnostní význam. Bohatě se v masopustním průvodu zpodobňují a parodují rozličná zaměstnání, povolání, postavy z cirkusu. S koncem masopustu se projevovala úloha chasy. Zvolení mládenci přejímali od obecního úřadu právo jako znak přidělené moci při zábavách. Ostatky končily veselými zábavami na Popeleční středu. Masopustní tradice neutichají ani v dnešní době, na řadě míst se koná mnoho masopustních radovánek, smaží se koblihy, je to vítané uvolnění, které v dnešní uspěchané době přijímáme jako přepych času vyhrazeného pro sebe. Je to společně sdílená radost, kdy lidé zapomínají na starosti. Tato tradice se dostala na seznam kulturního dědictví UNESCO.

Vynášení Morany

Z postních nedělí byla nejvýznamnější pátá, zvaná Smrtná, kdy se odedávna konal a v současnosti se udržel zvyk zvaný vynášení smrti. Vyjadřuje protiklad života a smrti s cílem očisty. Rituál vynášení smrti je nejstarší u nás. Má předhistorický, velmi vážný a dramatický symbol s motivy lidské smrti či oběti, uvozující nástup jara a obrodu přírody. Svobodná děvčata zhotovila symbolickou figurínu vyjadřující svou formou a užitím materiálu smrt – obnošené šaty, bílá a černá barva nazývané Smrt, Smrtka, Mořena, Morena, Morana. Hotovou smrtku děvčata po obchůzce obcí vynesla za ves, někde jí páčila, častěji vhodila do vody. Lidé přisuzovali vodě a ohni očištnou moc, která měla z vesnice odnést zimu, smrt, nemoci, bídu a neštěstí. Po vnesení Morany následuje obchůzka s májíčkem- zdobený stromek, který symbolizuje život a začínající jaro.

Velikonoce

*Umučení a zmrtvýchvstání Ježíše Krista potvrzuje podstatu víry.*¹⁹ Velikonoce jsou nejvýznamnější svátky od dob prvního křesťanství, kdy Kristus po umučení a smrti na kříži vstal podle Písma svatého z mrtvých a naplnil tak slova proroků o spasiteli světa. Vzkříšení Krista předchází závěrečná doba postu – svatý týden neboli pašijový týden. Začíná Květnou nedělí, připomíná vjezd Krista do Jeruzaléma. Tradice svěcení kočiček zůstala živá u věřících katolíků, kteří si na Květnou neděli chodí do kostela posvětit kočičky. Význam má v požehnání rodině, která je zasouvá za svaté obrazy nebo domácí kříž. Pašijový týden je soubor evangelických zvěstí o umučení Ježíše Krista. Passio je z latinského slova utrpení. Tato pasáž písma se v rámci liturgie buď čte, nebo celá zpívá. Poslední tři dny Kristova pozemského života – Zelený čtvrtek, Velký pátek a Bílá sobota. Obyčeje očistného rázu se soustředily ke dnům Zelený čtvrtek a Velký pátek.²⁰ Smyslem bylo zapudit vše zlé a nepříjemné a týkalo se to lidí i příbytků. Bývalo zvykem, že lidé se zrána chodili umývat k proudící vodě, modlili se za zdraví, věříce v uzdravující moc vody. Na Zelený čtvrtek se připomíná Poslední večeře Páně. Ježíš se loučil s apoštoly, označil Jidáše za zrádce a ustanovil eucharistii – obřad přijímáním chleba a vína jako těla a krve Kristovy. *Toto je mé tělo, které se za Vás vydává – to konejte na mou památku.*²¹ Kristus odešel modlit se do Getsemanské zahrady s několika učedníky, Zde se konalo Ježíšovo zatčení a dokonání zrady. Zelený čtvrtek je přetvořením staroněmeckého označení z původního grien – naříkat, na grünen – zelený, takže do češtiny přeložený místo čtvrtku nářků, tak Zelený čtvrtek. Velký pátek je nejvýznamnější den Velikonoc. V našich zemích zažitá křesťanská víra dala tomuto dni přísný půst, duchovní rozjímání, zpovědi, účasti na bohoslužbách s přijímáním Těla Páně. Klid a vážnost prostoupily život rodiny a i celé obce. V kostelech se nehraje, nekoná se běžná mše, jen modlitby u Božího hrobu a hlasy pašijí. O Velkém pátku, při Kristově smrti, v čase mezi polednem a třetí hodinou odpolední, se podle bible odehrávaly mimořádné jevy, rozpoutaly se živly, otvírala se země a hroby. Na Velký pátek zrána chodili mládenci plavit k řece koně, ženy umývaly nářadí k pečení chleba k ohništi. Na Velký pátek se nepracovalo v poli ani v sadu, dle respektovaného zákazu hýbat zemí, v ten čas odpočívá Ježíš Kristus v zemi. Bílá sobota je posledním postním dnem.

¹⁹ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 23

²⁰ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 197

²¹ Citát z písma svatého, Bible, evangelium svatého Lukáše, kapitola 22, verš 19

Součástí sobotních liturgií je svěcení živlů. První z nich je voda. Vodě se připisuje nejen fyzická, ale i duchovní síla ve všech náboženstvích světa. Je očistnou koupelí u křtu. Křest je také spojen s Velikonocemi. Oheň je další z živlů, který v tento den uhasíná a křesáním nově zapaluje. Symbolicky se tak vykřesává nový, vzkříšený život.²²Křest je jedním z hlavních obřadů Bílé soboty. V dobách prvního křesťanství se právě tento den křtili noví členové církve. Symbolika byla daná nejen vodou, ale i bílým rouchem, do něhož se oblékali. Odtud Bílá sobota. Na Bílou sobotu se v kostelech pálí ratolesti z Květné neděle, z nichž se získává svatý popel. Zapaluje se paškál – velikonoční svíce, na znamení vzkříšeného Krista. Právě noc se soboty na neděli vstal Kristus z mrtvých od toho Velká noc a Velikonoce. Hlas zvonů, které utichly, nahrazovalo od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty dřevěné zvonění z velkých hrkačů od chlapců, kteří obcházeli vesnici podle tradice. Procházeli obcí, zastavovali se a modlili se u křížů a kaplí. Hod Boží velikonoční je den pokojného slavení. Dopoledne bohoslužba, po dlouhém půstu masitý oběd, pečivo. K Velikonocím patří doba příprav – uklidit dům, připravit pokrmy, pečení velikonočních bochánků neboli mazanců. Beránek patří k obecným symbolům Velikonoc. V Kristově době byl pečený beránek součástí oslavy Pesah. Sám Ježíš usedl k Poslední večeři k tomuto pokrmu. Beránek původně jako obřadní masitý pokrm se přetvořil do typu pečiva. Po dnech náboženských svátků se lidová tradice vrací k projevům jarního veselí. Velikonoční koleda – pomlázka. Obchůzka po domech, veršovaná přání, polévání vodou a hlavně šlehání zelenými pruty, které údajně přináší pomlazení, odtud pomlázka. Dodnes někteří muži dovedou uplést z vrbového proutí pomlázky. Vrba, z jejíchž prutů jsou žíly dnes nejvíce splétány, byla uctívána pro svou životaschopnost. Pomlázka dnes patří k zvykům živým ve městech i na vesnicích, stejně jako obdarování barvenými i jinak zdobenými vejci. Pro barevnost vajíčka je barva červená – základní barva života. Odtud název pro malované vejce kraslice ze staročeského krásný, červený. Na kraslicích rozeznáváme řadu zdobných technik, barevností a vzorů, které se liší krajově. Kraslice jsou vytříbeným projevem lidového umění, že již v počátku našeho století se staly chloubou krajovou, ale objektem sběratelů i artiklem trhu.

²² LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 32

Pálení čarodějnic

Filipojakubská noc 30. dubna vzbuzovala u předků bázeň i úctu. Věřili, že otevírá cestu temným silám, které bylo třeba zapudit a očistit plamenem. Panovala představa, že čarodějnice škodí dobytku. Součástí tradice toho večera jsou pověsti, že čarodějnice létají na košťatech na sněmy s ďáblem. Na tyto představy působily nepřímo historické čarodějnické procesy. Touto nocí se můžeme i vrátit ke kultuře a chápání kalendáře starých Keltů. V jejich kalendáři mělo členění roku jednoduchý řád, vázaný na oběh slunce a řada motivů z jejich duchovního života zůstala v našich zvycích. Počátky přírodních etap byla přesně spočtená mezidobí s vazbou na magii přírodních sil a démonů. První květen je jedním z mezníků onen střed, den stojící mezi jarní rovnodenností a letním slunovratem. Začíná 30. dubna po západu slunce. Slunce, obrazně oheň, začíná nový čas, měsíc vlády bohů růstu a plodnosti. V tuto noc se ohně zažíhaly jako střed života. Naše čarodějnice mají stejný význam zla, který se v temnosti noci jasným ohněm spálí. Oheň jako velmi významný živel má moc nejen zmaru, ale i zdaru, jako zdroj tepla a světla. Pálení čarodějnic se dnes udržuje jako zábava mládeže a dětí v původní podobě. Nezapomenutelný zážitek je také pobývání ve volné krajině, kde se po setmění zažehnou ohně. Noc před 1. májem má i jiné významné zvyky. Stavění máje se udrželo na mnoha místech a v různých podobách. Postavení máje dívkám před dům vyjadřovalo mládencovu náklonnost k děvčeti a znamenalo veřejnou poctu. Kromě těchto májek mládenci stavěli májky pro celou obec, na počest všech místních dívek, většinou na návsi nebo u hospody. Mládenci si májky přes noc hlídali, neboť znamenalo pro ně i celou obec potupu, když se podařilo ze sousedství kmen podřezat a odvézt zelený vršek. Stavění i kácení se spojovalo se zábavami. Májky se také staví u příležitosti hodů, kdy se navíc dávají i menší oboje opentlené stromky před domy svobodných stárek. Ke studentským tradicím a zábavám patří i majáles. Májové slavnosti mají tradici od dob národního obrození a dodnes jsou záležitostí hlavně vysokoškolské mládeže. Bujaré oslavy nastupujícího „měsíce lásky“, provází průvod, vtipné proslovy, volba krále majálesu a zábavy. Květen je zasvěcen Panně Marii, panenské Matce boží. V kostelech se konají májové pobožnosti. V květnu se také prakticky nekonají svatby. Vysvětlení je v předkřesťanském motivu, svázaného s ohlasy panenského tabu v čase květenství. Máj je měsíc lásky, v tradici spíš měsícem milostné touhy, než fyzického naplnění. Atmosféra rozkvetlé přírody v květnu v lidech jitřila více než jindy milostnou touhou.

Hody

Hody patří k tradičním svátkům snad každé moravské vesnice. Výraz hody původně znamenal výroční den, sváteční den.²³ Hody se na vesnici slaví jako křesťanský svátek i jako den hojnosti, veselí a blahobytu. U bohatě prostřených stolů se setkává rodina a přátelé. Hlavní den byla neděle s bohoslužbou a další 2 dny, na které se rozložily zvyky a zábavy. Hodová tradice nemá stanovený jednotný termín konání. Ten se liší v každé vesnici a nejčastěji připadá na svátek patrona, kterému je zasvěcen místní kostel. Znamé tak jsou nejen hody Kateřinské, Václavské nebo Martinské, ale samostatnou kapitolu tvoří i hody Císařské, které vznikly na popud Josefa II., jenž se pokusil o sjednocení všech termínů. Vedly ho k tomu hospodářské důvody, neboť četnost hodů a nemírné hodování odvádělo poddané od práce. Mnohé obce se vrátily k dřívějším hodům, někde slavily oboje. K slavnosti se vážou zvláštní písně, tance a taneční hry, ale i pečivo, obřadní předměty, oblečení a ozdoby hodovníků. Jádrem je křesťanská slavnost na počest posvěcení chrámu, která navázala na dávnou rodovou slavnost spjatou s uctíváním předků, obětí a hodováním v čase po sklizni úrody. Na hodech nesmí chybět mládež oblečená ve slavnostních lidových krojích. Ústředními postavami hodů jsou stárci a stárky. Mají za úkol hody organizačně zajistit, vybrat v lese májku, nazdobit májku i taneční parket a zajistit víno a hudbu. V některých regionech se sejdou stárci a obcházejí vesnici a zvou na hody dům od domu. Samotná slavnost začíná nejčastěji odpoledne předáním tzv. práva. Právo předává starosta obce hlavnímu stárkovi jako symbol pravomoci stárka nad chasou po dobu konání hodů. Právo se musí pečlivě hlídat, jelikož jeho ukradení by bylo největší pohanou stárka. Hodový průvod se liší vesnice od vesnice. I v současnosti je hodová slavnost příležitostí k upevnění příbuzenských, sousedských a rodáckých vztahů navzájem, k místu bydliště, k rodišti, k obci. Pořádání hodů je také prestiž obce a na udržování hodů se podílejí i místní folklórní skupiny mládeže.

Letnice

Letní slunovrat připadá každoročně na 21. června je to den s nejdelším dnem a nejkratší nocí. Letnice neboli svatodušní svátky jsou vypočítávány v lunárním cyklu a jsou pohyblivé. Každoročně se odehrávají v jiných termínech. Slaví se podle výpočtu křesťanského kalendáře v rozmezí konce května a v průběhu června. Je to mimořádně

²³ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 203

významná neděle u věřících. Držely se dva dny, ale zůstala významná jen neděle. Slavnost katolického světa s tradicí od sedmnáctého století, která především na venkově získala podobu lidového obřadu. Nejvyšší adorace Kristova těla kde dominuje rozkvetlá příroda, zelené ratolesti, byliny a živé květy. Uctívání Kristova těla je více než tradiční.²⁴ Symbolickou obětí jsou živé, čerstvě natrhané květy. Je zde vidět dávné motivy uctívání. Vše je propojeno zpěvem, vyzváněním zvonů, květoslávou, svěceno nejvyšší Boží mocí. Dnes je to svátek prožívaný věřícími bez velkého obecného zájmu. V průběhu 19. století bylo Svatodušní pondělí svátkem vyhrazeným obyčejům počínajícího léta. Poodkryvá se svět pohanského dávnověku, pro vzpomínku na čas, kdy se věřilo na víly a rusalky, božstva lesů. S nimi souznělo čisté mládí svou krásou a silou, v symbolice vesnických králů a královen. Králenké slavnosti neboli chlapecké slavnosti se nazývaly Honění krále. Král, zvolený svými vrstevníky získává po obřadu vládu nad nimi celý následující rok. Na Slovácku se dodnes pořádá Jízda králů a má podobu folklorní slavnosti, která je zařazena na seznam duchovních památek lidové kultury UNESCO.

Sv. Jan Křtítel

V lidové tradici najdeme i svátek svatého Jana Křtitele, svátek pohanský, který dostal mimořádného patrona sv. Jana Křtitele. Tato významná osobnost církevních dějin dostala svůj svátek právě v čas, kdy se uctívá slunce ve své kulminaci a i jiné živly, především voda. Vlastní význam je však jiný, svázaný s Janovou osobou. Sv. Jan Křtítel byl syn sv. Alžběty, nejen křtítel, ale i bratranec Pána Ježíše, prorok Kristovy slávy a posléze i mučedník. V naší tradici je spojován se symbolikou očisty světa, harmonující s čistotou přírody a lidských tužeb.²⁵ Je chápán jako patron tohoto času, spojující tajemství sil přírody. Magické praktiky této noci jsou spojeny s Janovým jménem: svatojánské ohně, čarování s vodou a milostnou touhou, svatojánské kvítí. Svatojánská noc je těsně za slunovratem a je nejvýznamnější z jarních obyčejů. V čase slunovratu jde o budoucnost, o to jaký rok bude v druhé polovině. Hlavně u zemědělců bylo třeba ke zdaru chránit sebe, rodinu, dům i okolí od zlých mocností potřebné pro nastávající čas polních prací. Oheň, voda a čarovné rostliny jsou nositelé této ochrany a zdroj budoucí síly.

²⁴ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 52

²⁵ Tamtéž, s. 54

Sv. Markéta

„Svatá Markyta, hodila srp do žita.“

Vrcholem a cílem rolníkovy celoroční práce byla sklizeň. Za sklizeň se považovala žatva obilí, neboť v našich krajích pěstování obilí bývalo oporou selského hospodářství. Mnohé zvyky (dožínky, vinobraní) mají v dávné minulosti prvky přírodní magie, se symbolickým vyjadřováním úcty k matce Zemi, Slunci a živlům. Obracující se na jedné straně s prosbami, na druhé s díky. Sv. Markéta má svátek 13. července na počátku času žní. Je patronkou plodnosti a těhotných žen. Naši předci ale věděli, že obilí je velmi citlivé na přesnost sklizně, a tak se ve skutečnosti s kosením začínalo podle polohy pole. Důležité bylo chránit úrodu před bouřkami, k čemuž sloužila silná zaklínadla živlů. Žně také představovaly dobu vypjaté práce, kdy nebyl čas na zábavy a oslavy. Ve své podstatě to byla každoroční oslava dařícího se díla. Doba léta se obecně zaměřovala na největší nápor sil. Teprve pak se odpočívalo a to už přicházel podzim.

Dožínky

Po sklizni úrody a získání hmotných darů se lidé na venkově cítili povinni za ně poděkovat – matce Zemi, Bohu otci a všem silám, které jim pomohly. Řada zvyků je těmito motivy prostoupena, často jen symbolicky. Poděkování za získané dary Země jsou obsaženy v oslavách dožínek, vinobraní. Součástí dožínkové tradice je i svěcení věnců v kostele. Dožínkový věnec symbolizoval celou úrodu obilí. Na tradici k ukončení žatvy se dožínky staly vhodné téma ke komunikaci panstva s lidem venkova.

Vinobraní

Po žních v oblasti obyčejů je dodnes vinobraní a pěstování vína starou a nepřerušenu tradicí, hlavně na Jižní Moravě. Patří k nim řada hospodářských zvyklostí, povýšených na rituál. Tím je i *zarážení hory*, originální značení vinice s uzrálým vínem před sklizní jako výstraha zákazu vstupu nepovolaným. Slavnosti vína mají kořeny v antickém Řecku. Říkalo se jim dionýsie podle Dionýsa, boha vína, plodnosti a divadla. K nám na Moravu přivezli nejprve víno římsí legionáři. Na královské vinohrady přijížděl i král, aby poděkoval přírodě za vzácné dary. K vinobraní patří i lisování vína, ochutnávání, pití burčáku i taneční zábavy.

Dušičky

V lidové tradici konce podzimu je vyrovnání v tuto dobu s duchovním světem, tím, který naše blaho zaštitil. Dnes běžně udržovaný svátek Dušiček, připadající na začátek listopadu. Slaví se v souznění s církevním svátkem Všech svatých. Toto souznění má svoji historii. Duchovní odkaz všech zemřelých světců musel kdysi pomáhat překlenout na tento den zakotvené připomínky pohanských mýtů.²⁶ 1. listopad byl u starých Keltů počátkem nového roku s významným svátkem Samhain. U nového roku mohly údajně duše mrtvých předků ožít, vstupovat do světa živých, kontrolovat je, i budit pocit strachu. Tedy i duše a dušičky patří k tradici počátku listopadu. Na tento zvláštní svátek ožívají u nás hřbitovy. Stává se z nich živá zahrada. Je ctí každé rodiny, aby před svátkem Všech svatých byly hroby upraveny a nazdobeny. Lidé chodí s kyticemi, věnci, svícemi a lampičkami. Den patří zemřelým, vzpomínáme na ně s láskou. Vedle lidového pojetí tohoto svátku se konají i církevní slavnosti v kostelech a na hřbitovech.

Sv. Martin

Sv. Martin je významnou osobou počátku církevních dějin. Byl to čestný a statečný muž. Sloužil jako důstojník římského impéria – odtud jeho zobrazení jezdce. Patřil k šířitelům Kristova učení. Díky víře se stal služebníkem Božím a poustevníkem. Na Martina se v minulosti vyplácela za celoroční práci služebná chasa a uzavíral se hospodářský rok. Bývá zvykem, že tento den vinaři ochutnávají ve sklepech své nové víno. Tradice zůstala jen v martinských zábavách a hodech. K oněm hodům neboli hodokvasům patří dobré jídlo. Je to zejména martinská husa jako česká lahůdka.

Advent

Advent je doba čtyř týdnů před Vánocemi. Pro křesťany je to období očekávání příchodu Spasitele, adventus je přicházející. Z hlediska víry se na venkově přizpůsoboval a přetvářel provozu hospodářství, chodu rodiny a společnosti a tradičním zvyklostem. Byl předepsaný půst neboli zdrženlivost v jídle, pití a hlučné zábavě. Společenský život byl spíše v klidnější podobě v chalupách. Adventní čas byl jiný, vážnější, i když běžné období, prostoupené hlavně povinnostmi předvánočními přípravami. Na českém venkově to znamenalo velký úklid, nákupy potravin, někde zabíjačka. Velká příprava na celé svátky, pečení chlebů, vánoček, koláčů.

²⁶ LANGHAMMEROVÁ, J. Čtvero ročních dob v lidové tradici, Praha: Petrklíč, 2006, s. 90

Mikuláš

V adventu je nevýznamnějším svátkem sv. Mikuláš, 6. prosince. V našich zemích se některé svátky slaví v předvečer, v souvislosti se staroevropským chápáním toku dne, kdy den se nezačínal ráno, ale předsunutou nocí. Ta začínala při východu první hvězdy. Běh času se změnil, jen zůstal u svátků, kterým se přikládala velká vážnost, jako je to na Štědrý den a sv. Mikuláše. Mikulášská tradice se částečně liší od ostatních, představuje totiž skutečnou postavu světce z dob prvního křesťanství. Váže se ke krajině dnešního Turecka, městu Myra. Světec Mikuláš se proslavil řadou dobrodějných skutků a stal se také jedním z prvních biskupů křesťanské církve. Je uctíván jako patron námořníků, dětí, právníků, lékařů, studentů a vězňů. Mikulášská nadílka je ale mladšího data. Spojila se s tradicí adventu a k obchůzkám dědů z pohanských dob, kteří jsou v různých obměnách dodnes součástí zvyků času Vánoc. Naše tradice dostala podobu starce s bílým plnovousem, doprovázejí ho bytosti symbolické, pojaté v duchu kající nálady toho času – anděl- dobro, čert – démon zla. Atmosféru nadílky v rodině známe téměř všichni z mládí. V jednání Mikuláše byly akcentovány výchovné rysy (zkoušel děti ze znalosti modlitby, chválil, odměňoval), čert se choval nevázaně, děti chytal, svazoval řetězem, namácel do vody. Další tradicí bylo, nadělování. Děti si dávaly za okno punčochy nebo střevíce, aby jim do nich Mikuláš vložil dárky. V dnešní době se posunul obsah mikulášských zvyků do moderní podoby a konají se mikulášské nadílky, besídky a zábavy. Konávaly se i mikulášské trhy, kde se nakupovalo potřebné zboží a potraviny, ale i dárky na Vánoce.

2.4 Rodinné obyčeje

Vymezený čas a prostor života od nepaměti podněcovaly člověka k hledání odpovědi na nesamozřejmost jeho existence. S rostoucí emancipací od přírodních sil a pověrečné bázně se před ním, jako vědomou bytostí, se zřetelněji vynořovaly otázky po důvodech jeho smrtelného bytí, vznikání a zanikání života.²⁷ Člověk nežije pouze ve fyzickém světě, ale i ve světě symbolickém. Částmi jsou jazyk, umění, náboženství a také obyčejová tradice a obřadní kultura. Život člověka postihují nejrůznější proměny. Lidové přísloví uvádí, že člověk je třikrát divný na světě: když se narodí, když se žení a když umírá.²⁸ Kulturní tradice obsahují zděděné sociální informace spojující minulost se současností. V životě člověka jsou období zrodu, dospívání a úmrtí obsahující počátek a konec. Rodinné obyčeje a tradice jsou založeny na tradici, mají kolektivní charakter, jsou stabilní,

²⁷ NAVRÁTILOVÁ, A. Narození a smrt v české lidové kultuře Praha: Vyšehrad, s. 11

²⁸ FROLEC, V. Čas života, Brno: Blok, 1985, s. 18

vývojové, významové. V rámci rodinného, obyčejové a obřadního cyklu se vydělují čtyři základní skupiny. Jsou soustředěné kolem narození, dospívání, uzavírání sňatku a úmrtí. Obřady a obyčeje při narození a smrti, které dodnes nacházíme jako jedny ze stmelujících činitelů lidové kultury, vytvořily zvláštní formu sdílení společenských hodnot a sociokulturních jevů.

Narození

Dle Jančáře²⁹ narození dítěte bylo pokládáno v lidovém prostředí za přirozené naplnění manželství a bezdětnost za Boží trest. Běžné byly vícedětné rodiny, a to každý porod znamenal pro matku a dítě značné riziko, vzhledem k vysoké úmrtnosti kojenců v minulých staletí a nedostatečným hygienickým poměrům. Narození dítěte bylo provázeno množstvím pověr a obyčejů. Cílem bylo zabezpečit přežití matky a dítěte. V době šestinedělí navštěvovaly rodičku ženy z příbuzenstva a sousedky, které nosily do kouta. Přinášely různé polévky, koláče, buchty. V přinášených pokrmech byly nejen regionální, ale i sociální rozdíly. Někdejší sociální význam nošení do kouta se postupně mění ve společenskou záležitost. Z hlediska tradiční obřadnosti vystupují do popředí křtiny, přijetí do křesťanské obce, i jako očistný obřad pro matku a obřadní akt přijetí dítěte do společnosti. Důležitá byla volba kmotrů. Byli vybíráni mezi nepříbuznými osobami, v církvi bylo kmotrovství posvěcený vztah ve smyslu duchovního. Podle zvykového práva byli kmotři zodpovědní za výchovu svých kmotřenců v případě jejich osiření. Měli také velkou úctu a důvěru v životě dětí a také je obdarovávali při různých příležitostech v průběhu roku. Odmítnout kmotrovství bylo pokládáno za hřích a urážku.³⁰ V meziválečném období tradiční pověry a obyčeje prošli významnými proměnami. Systém zdravotnické péče a působení obecně civilizačních a osvětových vlivů vedly k tomu, že mnohé tradiční obyčeje zanikly.

Svatba

Nejbohatěji rozvinutý rodinný obyčej je svatba. Svatba je provázená rozmanitými obyčejí, zvyklostmi, hrami, tanci a také patřila k nejdůležitějším událostem v životě člověka. Spojují se v ní obyčejová jednání a obřadní úkony, právní normy, etika s projevy hudebního a slovesného folklóru, tancem, krojem, úpravou obydlí, obřadními pokrmy. V tradiční svatbě se odrážejí normy sociálního chování vesnického společenství různých

²⁹ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 170

³⁰ Tamtéž, s. 171

dob, vlivy církevní i projevy životního stylu městského prostředí. Sociální rozdíly se projevovaly v délce svatebního veselí a v jeho výpravnosti, tedy v počtu pozvaných hostů, v jídelníčku družiny, v oblečení nevěsty, v jejich výbavě, darech. Vhodný čas pro uzavření sňatku určovaly jednak potřeby zemědělského hospodaření, jednak i církevní předpisy. Na venkově bývalo nejvíce svateb v době masopustu a pak po ukončení podzimních prací. Nesměly se konat v době adventu a velkého postu. Za nešťastný byl považován i květen. Na svatbu byli zváni příbuzní a sousedé snoubenců. Svatba nebyla pouze záležitostí jen dvou rodin, ale i veřejnou reprezentativní slavností. Všeobecně bylo zvykem, že v předvečer svatby se zdobil vchod svatebního domu a muzikanti vyhrávali před domem nevěsty a ženicha. Samotný večer měl význam posledního setkání mládeže, která navždy odcházela z jejich středu. Na Moravě se tento zvyk dodržel dodnes nazývaný svíca. Důraz je kladen hlavně na ženicha a jeho ztrátu svobody. Obřad rodičovského požehnání před odchodem na oddávky se vykonával zvláště slavnostně.³¹ Rodiče znamením kříže oba požehnali. Součástí svateb je dodnes požehnání a rozloučení s rodiči a popřání šťastné budoucnosti. Důležitou událostí byla pro všechny svatební hostina. Její podoba byla závislá na společenském postavení, na majetku svatební rodiny a na místních zvyklostech. Většinou se konaly hostiny v domě nevěsty a ženicha. Koncem 20. Století se stalo zvykem uspořádat hostinu v restauraci. Hostinu také oživovaly rozličné zábavy. Byly to taneční hry pro pobavení svatebčanů. Objevují se i nové zvyklosti, např. unášení nevěsty. Čepení, nejdůležitější akt zvykové svatby, jenž znamenal změnu postavení nevěsty a to přijetí mezi vdané ženy. Vlastní akt spočíval v sundání svatebního pentlení s hlavy nevěsty, kterou nahradila pokrývka charakteristická pro vdanou ženu. Po skončení vlastního čepení, provázeného zvláštními písněmi, se konalo žertovné prodání nevěsty. Dodnes je známý i obyčej kdy ženich přenáší nevěstu přes práh.

Smrt a pohřeb

Obyčeje provázející smrt člověka a přípravy k jeho pohřbení byly motivovány nejen úctou k zemřelému, ale i strachem z jeho návratu. Cílem bylo poskytnout nebožtíkovi vše k usnadnění cesty a pobytu na onom světě, aby neměl důvod se vracet a obtěžovat pozůstalé. Nemalý význam byl přikládán v lidovém prostředí vedle církevně náboženských úkonů také pověrečným magického původu, jejichž kořeny sahají do předkřesťanských

³¹ JANČÁŘ, J. Lidová kultura na Moravě, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Muzejní a vlastivědná společnost v Brně: 2000, s. 175

dob. Lidové představy o smrti a odchodu duše z těla se uchovaly nejen ve slovesném, ale i v písňovém folklórním podání, v pověrách a obyčejích spojených s umíráním, smrtí a pohřbem. O smrti naši předkové hovořili otevřeně a očekávali je bez bázně, smíření s Bohem. Staří a nemocní se loučili s rodinou, rozdělovali majetek, žehnali dětem. Smrt se oznamovala zvoněním *umíráčku*, přičemž způsob vyzvánění byl podřízen místní tradici. S nebožtíkem položeným v rakvi se přicházeli loučit příbuzní, sousedé a známí. U jeho hlavy hořelo věčné světlo, v nohách stála kroupka se svěcenou vodou. Věřilo, že až do pohřbení se duše nebožtíka zdržuje poblíž těla. Proto ho bylo třeba neustále hlídat a nenechat ho o samotě, aby nemohly k němu proniknout zlé síly. Ochranu proti zlým silám poskytovalo věčné světlo, svěcená voda a modlitba. Pohřební průvod míval i přes místní varianty své ustálené pořadí. V čele kráčel ministrant s křížkem, za ním děti, muži, hudba a zpěváci, dále kněz s doprovodem, nosiči s rakví, nejbližší příbuzní a ostatní. Za součást pohřbu bývala považována pohřební hostina, která se konala buď v domě smutku, nebo v hospodě. Vedle pověrečné stránky se v pohřebních obřadech odrážely i společenské a sociální poměry. Rozdíly mezi pohřbem chudých a zámožných lidí existovaly zvláště ve městech. Úroveň občanských pohřbů pozvedla výstavba smutečních síní. Vztah k pohřbu žehem je stále velmi zdrženlivý a převažují církevní pohřby do země. V obcích na jižní Moravě se při pohřbech uchovala poměrně silná zpěvní tradice. Uctívání památky zemřelých se soustředilo k listopadovému svátku Všech svatých a Dušiček.

3 SOCIALIZACE

*Socializace je celoživotním procesem utváření a vývoje člověka ve společenskou bytost. Tento proces probíhá vzájemně v interakci jedince a společnosti.*³²

Socializace je také založena na celoživotním sociálním učení. Výsledkem je rozvoj specifických lidských vlastností a kompetencí, ale i schopnost jejich regulace v závislosti na pravidlech společnosti. Tento proces probíhá po celý život, začíná v rodině, pokračuje ve vrstevnických skupinách, ve škole, v zaměstnání. Dle Vágnerové je sociální prostředí jedním z nejdůležitějších faktorů podmiňujících rozvoj lidské osobnosti. Socializační rozvoj jedince je mnohostranný a ovlivňuje všechny složky osobnosti. Reguluje citové prožitky, vznikají nové motivy a vrozené pudové tendence a rozvíjí poznávací procesy, jejich zaměřenost. Dítě se učí orientovat ve svých poznacích, interpretovat je a hodnotit. Učí se také vnímat čas a prostor. Osvojení jazyka jako komunikačního prostředku je výsledkem sociálního učení. V rámci socializace se učí potřebným návykům a normám. Děje se na základě nápodoby a identifikace s lidmi, kteří slouží jako model chování. Prvními modely identifikace jsou rodiče.³³ Důležitou složkou je také rozvoj vztahů a rolí, která každou osobnost sociálně vymezují. Nejvýznamnějším socializačním prostředím je rodina.

3.1 Rodina a socializace

Rodina přes všechny problémy a peripetie dnešní doby je i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nejdůležitější v předávání hodnot z generace na generaci. Rodina je z pohledu sociální pedagogiky přirozeným prostředím výchovy. Je nejuniverzálnější činitel procesu socializace a citlivě odráží změny společnosti. Rodina je nesmírně vzácná a důležitá. Je také jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti.³⁴ Rodina je také společenství radosti, kde dítě má své místo v rodině. Dítě je tu v bezpečí, cítí se chráněno. V době dospívání dítěte je také důležitý proces socializace, kde se dítě vyvíjí nejen fyzicky, duševně, ale i svými vztahy k rodině, dětem svého věku i ke společnosti. Mezníkem je návštěva školy. Procesem socializace je také přechod mladých lidí mezi dospělými. Každá nová generace dětí se učí zvyklostem, hodnotám, normám a rolím společnosti, do které se zrodila.

³² VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie Praha: Karolinum, 2010, s. 273

³³ KUČEROVÁ, S. Člověk Hodnoty Výchova, Prešov: ManaCon, s. 206

³⁴ MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti, Praha: Avicenum, s. 175

Jsou vedeny k tomu, jak mají naplňovat očekávání do nich vložená.³⁵ Významnou roli v tomto procesu, v němž se člověk učí včleňovat a zapojovat se do společnosti je právě výchova a vzdělání. To co je v procesu včleňování do společnosti předáváno z generace na generaci, bývá označováno jako kultura. Předávání kultury v rámci celého socializačního procesu, ve školách, ale i v rodině je nesmírně důležitým momentem, neboť umožňují kumulovat vědění předchozích generací a rozvíjet je dále.

3.2 Rodina a tradiční lidová kultura

Podstatou lidové tradice je předávání kulturních informací z generace na generaci. Přírozeným místem předávání byla rodina. Předávání kulturních informací se považovalo za úkol rodiny, společenské vrstvy. Povíдалo se při setkání rodiny a příbuzných, dětem se vyprávěly pohádky, příběhy. Nejčastěji jim povídala babička a dědeček. Vazba mezi starými rodiči a generací vnuků je pro život a tradiční lidovou kulturu příznačná dodnes. V tomto procesu je nejvýznamnější dětství a dospívání, životní období, která můžeme považovat za nejtvořivější a současně nejreflexivnější.³⁶ Pro formování osobnosti člověka v minulosti byly folklorní a etnografické jevy jedním z hlavních faktorů. Folklorní tradice, jako výraz duchovní tvorby, kterou si lidé osvojovali, je důležitým momentem v životě dítěte a v utváření jeho osobnosti. Může napomoci k seberealizaci a v dětském věku bývá často významnější než v dospělosti. Obřady a svátky považujeme za jeden ze způsobů předávání kulturních informací. Důležitou úlohu hraje tradice. Aby tradice mohla působit a být živou, musí přijímat nové prvky. Obřady a svátky času života obsahují v návaznosti na tradici prvky, které umocňují obecně lidský význam a hodnotu. Hodnoty lidové kultury mají význam pro život společnosti a my bychom měli nalézt nejen cestu k jejich předávání, ale aby byly přijímány hlavně v podstatě významu svých hodnot. Kulturní tradice jsou základem, na němž vyrůstá i současná kultura. Mělo by být samozřejmostí, že mladá generace bude dobře obeznámena s těmito tradicemi a že těchto tradic bude všestranně využito v morální, estetické a citové výchově dětí.

³⁵ RABUŠICOVÁ, M. K sociologii výchovy, vzdělání a školy Brno: Masar.univerzita Brno, 1991, s. 41

³⁶ FROLEC, V. Dítě a tradice lidové kultury Brno: Blok, 1980, s. 10

4 MIKROREGION CÉZAVA

Mikroregion Cézava je velmi pozoruhodná oblast, nachází se podél řeky Litavy, dříve zvaná Cézava. Oblast regionu je nejen vymezena Cézavou, ale také zeměpisnou polohou. Všechny obce, které se nacházejí v tomto regionu, mají historický vývoj s návazností až do současnosti, ale také hospodářské vazby, které jsou vytvářeny společnými zájmy založeny na úzké spolupráci spočívající především v zemědělské výrobě. Úrodná půda se využívá k pěstování náročných plodin a na jihozápadních svazích umožňují pěstování teplomilné révy a ovoce. Kouzlo regionu je jemně skryté, nenápadné. Tento kraj má svou poetiku, kterou neustále objevujeme, například v dalekých pohledech do úrodných lánů, sadů a vinogradů.³⁷

4.1 Historie mikroregionu Cézava

Historii mikroregionu Cézava nelze zjistit z přesností. Můžeme jen hádat a nastínit jak asi region kolem říčky Cézavy vznikl. Západní úbočí Ždánického lesa bylo obydleno již v pravěku. Dokazují to nálezy pazourkových nástrojů a výskyt pravěké keramiky. V prvních staletích našeho letopočtu sem zasahoval vliv Říše římské. V době stěhování národů táhl po cestě, jež vedla od Pálavy k Výhonu a k Prateckému kopci, nějaký germánský kmen, který pochoval na úpatí výšiny Cézavy svého náčelníka s celou výzbrojí a vzácnými šperky. Od pátého století našeho letopočtu osídlovaly Moravu Slovanské kmeny. Slované zakládali osady v rovinách při vodních tocích i v chráněných kotlinách pahorkatin. Jednou z nejstarších sídelních oblastí našich předků byla brněnská kotlina a Ždánický les. Celý region od jihu k severu protínala od věků významná obchodní tepna nazývaná Jantarová cesta, okolo níž vznikaly vesnice s dlouhými domy. Hlavním vodním tokem byla řeka Litava, dříve zvaná Cézava. Litava pramení v Chříbech a vlévá se do Svratky. V dřívějších dobách v povodí Litavy bylo mnoho rybníků, které však byly postupně rušeny. Západní okraj mikroregionu Cézava byl ohraničený řekou Svratkou, která se nacházela v blízkosti přítoků Dunávky a Litavy. Krajinnou dominantou na okraji Dyjsko-svrateckého úvalu a podhůří Ždánického lesa byl půvabný vrch Výhon. Na severozápadním svahu se prostírala chráněná přírodní lokalita Nové Hory s rostlinnými společenstvy vzácných a ohrožených druhů rostlin. Dalším chráněným územím byl na Dunávce lužní les kolem vodní nádrže s významnou populací obojživelníků a ptactva, zvaný Žabárník. Krajina na úpatí Ždánického lesa bývala pro malý odtok vody bažinatá.

³⁷ DUREC I. Region Židlochovicko, Židlochovice: 2010, s. 1

Močály se tu rozprostíraly nejen při potocích, ale také v mělkých bezodtokých kotlinách. Malé množství srážek a poměrně teplé podnebí, vytvářely polostepní vegetační podmínky a za nich tu vyrostly světlé, většinou dubové lesy.

4.2 Současnost

Mikroregion se rozprostírá na pomezí dvou regionů-hanáckého Slovácka a Brněnska. Z velké části je součástí Dyjskosvrateckého úvalu, což se promítá do jeho krajinného rázu. Rozkládá se na území tří okresů – Brno-venkov, Břeclav a Vyškov a tvoří ho 15 obcí. Název Cézava je natolik vžitý, že si ho do svého názvu daly obce, které při říčce leží, a vytvořily stejnojmenný region. Oblast regionu je vymezena nejen Cézavou, ale také zeměpisnou polohou. Krajina Cézavy nabízí harmonickou spolupráci člověka a přírody. Střetávají se zde různá nářečí, lišící se od vesnice k vesnici, folklor, tak důležitý pro identitu obce. Lidé však zůstávají stejní-sví. Společným jmenovatelem všech obcí je nejen historický vývoj s návazností až do současnosti, ale také hospodářské vazby, které jsou vytvářeny společnými zájmy založenými na spolupráci spočívající především v zemědělské výrobě. V rovinných oblastech jsou úrodné půdy k pěstování teplomilné révy a ovoce, zejména meruněk. Svazek obcí Region Cézava byl založen dne 17. října 2002. V tomto regionu lze jen obtížně hledat přirozené mikroregionální středisko, největší obcí jsou Židlochovice. Navíc mikroregion leží v přímém zázemí krajského města Brna, které je pro všechny obce spádovým centrem. Hospodářství je ovlivněno mnoha faktory, především přírodními podmínkami, historickým vývojem a geografickou polohou území. Zemědělství se velkou měrou spolupodílí na zachování a dalším rozvoji venkovského prostředí a udržení osídlení venkova. Nedílnou součástí kulturního a společenského života v mikroregionu představují nejrůznější kulturní a jiné akce pořádané obcemi a které slouží k uchování tradic a místní identity. Udržování těchto místních tradic a zvyklostí přispívá ke zviditelnění mikroregionu. Mikroregion také nabízí řadu turistických cílů, přírodní památky, kulturně historické památky, vinařskou turistiku. Obce jsou také rodištěm či působištěm řady významných osobností.³⁸ Nejvíce ze všech obcí mikroregionu místní tradice a folklor udržují obce Těšany, Moutnice, Kobylnice a Žatčany. Jelikož jsem vyrůstala v obci Těšany, která leží v mikroregionu Cézava, ráda bych tuhle vesnici představila blíže.

³⁸ Autorský kolektiv Strategie rozvoje mikroregionu Cézava – profil mikroregionu, 2002, s. 89

4.3 Těšany

Původ obce můžeme klást již do doby velkomoravské. Opevněnými středisky tehdejší doby byly Staré Zámky u Líšně a hradisko v Rajhradě. Zřejmě i v okolí Těšan se nacházelo velkomoravské centrum. První písemnou zmínku o obci nalezneme ve Zdíkové listině v roce 1131. Název dědiny se dá vyložit dvojím způsobem: buď byl odvozen od osobního jména Těšan přidáním koncovky y a značí ves lidí Těšanových, nebo tak, že jde o osadníky příšle z Těšína.³⁹ Původní osada, složená jen z několika stavení, byla vybudována na malé suché vyvýšenině, která se zvedala nad bažinaté okolí mezi potůčkem tekoucím přes dědinu. Nachází se 20 km jihovýchodně od Brna na výběžcích Ždánického lesa. Je to zemědělská oblast s množstvím vinic, prostřídaná remízky. Od roku 1666 patřila obec brněnským dominikánům. Ti vybudovali koncem 17. století jednoposchodový zámek, který jim patřil až do zrušení kláštera v roce 1784. Zámek spolu s hospodářskými budovami tvořil panský dvůr. Ke dvoru patřila i kovárna. Dá se předpokládat, že vznikla po založení dvora kolem roku 1377. Na kovárně se střídali nájemníci až do roku 1950, kdy se provoz zastavil. V roce 1968 byla kovárna odkoupena Technickým muzeem v Brně a byla zde zřízena stálá expozice kovářství. Jako prosba před ničivými požáry byl postaven kostel zasvěcený sv. Barnabáši, na místě kapličky, sloužící jako zvonice. Na nejvyšším bodě východně od obce byla postavena kaple Panny Marie jako poděkování za šťastný návrat politických vězňů z koncentračního tábora. Na zdejší škole vyučoval v tehdejší dvojtřídce v letech 1886-1887 produčitel Alois Mrštík, který zde čerpal náměty pro svoje knihy. Když přišel vnímavý Mrštík do Těšan, všiml si odlišnosti kraje, kroje i způsobu života. Viděl tu místo strmých políček, široké úrodné selské i panské lány, na kterých se pracovalo od noci do noci. Všiml si i toho, že bohatý kraj nepřináší blahobyt všem, kdo v něm žijí a viděl hlubokou sociální propast mezi zámožným sedlákem a čeledínem. Viděl také, jak sedláci svůj majetek chrání, jak na něm lpí a hledí jej rozmnožit. Především nakoupit polí pro děti, aby z nich také byli sedláci. Věděl též, že je téměř nemožné, aby si selský syn vzal chudé děvče, nebo aby se nemajetný chasník přiznal na grunt. Dobře si uvědomoval, že tyto skutečnosti vyplývají z tehdejších hospodářsko-sociálních poměrů, věděl, že je nemůže změnit, ale chtěl na ně upozornit, chtěl protestovat a zastat se mladých lidí, kteří jimi především trpěli. Podle příběhu, který se odehrál v Těšanech, napsal spolu se svým bratrem Vilémem vesnické drama „Maryša“. Ke své práci si vybral řadu těšanských postav. Nekopíroval je, ale umělecky

³⁹ VERMOUZEK, R. Těšany, Brno: Musejní spolek, 1975, s. 13

modeloval a dotvářel, aby vynikly jejich povahové vlastnosti a vytvořily obraz, který měl na mysli. Maryšin manžel i otec představují v dramatu tvrdé a neústupné těšanské typy, jež určovaly osudy mladých lidí ne podle citu, ale podle chladných hospodářských úvah neměnného selského řádu. I když nevzal Mrštík všechny modely dramatu z Těšan, přibarvil je těšanským koloritem. Jeho podání se ovšem nekryje se skutečným životem lidí, jež si zvolil za vzor. Maryša byla starostlivou matkou všem dětem a Turkovi dobrou ženou. Mrštíkovo drama se hrálo na našich čelních scénách i ochotnických jevištích, jen Těšanští je ve své dědině neviděli, autor tu jeho provedení nedovolil. Byl si vědom toho, že vykreslil postavy tak, že se mohou poznat, že žijí a chodí po Těšanech, že o jeho modelech každý ví a že se na ně dívá ne podle skutečnosti, ale podle podoby, jež jim dal na jevišti. Nechtěl ztrpčovat lidem život a působit nesnáze. Těšanští znali Turkův život a když poprvé viděli na brněnské scéně Maryšu, zhodnotili ji rčením: „*Tak to nebelo*“.

Drama ze své dědiny si Těšanští zahráli až po autorově smrti v roce 1926. Představení bylo zdařilé, nejen v podání herců, kteří se nemuseli učit nářečí, jež Mrštíci do dramatu dali, neboť těšanský jazyk se od napsání Maryše nezměnil. Těšanští se k Mrštíkům a dramatu ze své dědiny hrdě hlásí. Na starém těšanském hřbitově můžeme nalézt hrob Marie Turkové, Maryši i jejího muže Felixe Turka. V centru obce se i nachází rodný dům Maryši. Na jihovýchodní Moravě, na Brněnsku a zejména v Těšanech bývalo po staletí hodně milovníků koní. Feudálové i poddaní si potrpěli na pěkné koně, které používali v hospodářství, ale i na výpomoc vojenskému eráru, případně panovnickému rodu. Stalo se, že v roce 1765 dostaly Těšany „císařské poručení“, aby odvezly prince Leopolda a prince Josefa do Hostěrádek. Velkou příležitostí, kdy mohli těšanští milovníci koní ukázat svoje spřežení. Tradice chovu koní pokračovala, v 70. letech minulého století v Těšanech, na Šinkvickém dvoře chovem dostihových koní, reprezentovaný jezdci bratry Chaloupkovými. Legendární kůň Korok s jezcem Václavem Chaloupkou se stali třikrát vítězi Velké pardubické. Od roku 2000 Šinkvický dvůr patří k nejúspěšnějším stájím ve vozatajském sportu. Obecní znak a prapor vycházejí z minulosti a obsahují symboly, které jsou charakteristické pro tuto obec. Podkova – tradice kovářství, chovu koní, povoznictví a zemědělství. Kniha – atribut sv. Barnabáše, patrona obce, jemuž je zasvěcen farní kostel, literární dílo bratří Mrštíků. Hrozen – vinařství, přenesený symbol z obecní pečeti, 2 hrozny symbolizují zaniklé osady Sadkov a Šinkvice.⁴⁰

⁴⁰ Autorský kolektiv, Těšany slovem a pohledem Brno: F.R.Z. agency s.r.o., 2011, s. 9, 43

4.4 Folklor a tradice v Těšanech

Každá větší i menší dědina bývala v minulosti světem pro sebe, bylo v ní něco, co ji odlišovalo od nejbližších sousedů. V první řadě to bylo nářečí, děti je slýchávaly od kolébky a přenášely je na další generace. Svéráznou mluvu měly i Těšany, které leží na pomezí nářeční oblasti hanácké a slovácké. Těšanskou hanáčtinou, jak se nářečí říká, dodnes mluví ještě starší lidé, zejména bývalí sedláci. Typické pro místní mluvu bylo onikání starším lidem, všude široké e, které ovládlo jen některá slova „ *Náš otec bele v Klobókách, maminka šle do vinohrada.*“ V dnešní době mnoho slov a rázovitých rčení z těšanské mluvy mizí, k ústupu dialektu přispívá vliv školy a hromadné sdělovací prostředky, dále i pohyb obyvatelstva i styk s městem. Život minulých generací byl provázen písněmi, obyčeji a zvyky. Většina z nich po první a druhé světové válce zanikla. Zachovaly se jen nepatrné zbytky, z nichž se nejhouževnatěji drží hody, které se konají kolem 11. června, na svátek svatého Barnabáše a také po roce 1989 babské hody, které se později změnily, na národopisné slavnosti Dědina na pomezí dvou regionů. Společenský život v Těšanech je velmi bohatý a pestrý. O širokou nabídku se starají především jednotlivé spolky a organizace spolu se základní školou, které organizují v rámci celého roku různé plesy, sportovní akce, hody, koncerty, jarmarky, rukodělné dílny, turnaje a výstavy.

Barnabášské hody

Tradiční Barnabášské hody se vždy konají kolem 11. června, na svátek svatého Barnabáše, patrona místního kostela. Hody pro stárky začínají už v úterý, kdy jedou společně s místními muži pro máji. Další dny ji hoblují, šmirglují a zdobí. V Těšanech se staví velká máje na tanečním parketě, dále menší u kovárny, a jedna malá u hlavní stárky. Velká máje se staví v sobotu dopoledne. Bývá tradice, že se máje staví ručně, proto je zapotřebí, aby se sešli lidé z dědiny a přiložili ruku k dílu. Odpoledne zvou stárky po dědině na hody, bez stárek, zato v doprovodu dechové hudby. Večer je hodová zábava, která trvá až do ranních hodin. To hlavní se děje až v neděli. Stárky dojdou ve slavnostním kroji průvodem do kostela, kde dostanou požehnání. Od kostela se jde průvodem pod kovárnu. Zde si hlavní stárek žádá u starosty o hodové právo. S právem jdou stárky průvodem pod máji, kde se tančí, zpívá, rozdávají se koláče, hoduje. Celé hody zakončuje krojovaná hodová zábava v neděli.

Babské hody

V roce 1990 založila skupina žen v čele s paní Libuší Svobodovou, Hanou Petlákovou a Janou Strážnickou novou Těšanskou tradici - Babské hody. Původní termín byl na sv.Václava. Všem se nápad líbil a tak se stanovil datum prvních babských hodů, 28. 9. 1991. V pátek si baby společně napekly koláče, v sobotu odpoledne se oblékly do krojů a s blučinskou kapelou se vydaly po dědině. Rozdávaly koláče, nalévaly víno a hlavně všechny zvaly na večerní zábavu. Tam baby dostaly právo, které znamenalo, že tenhle večer patří pouze jim. První roky chodily ženy v krojích z půjčovny, nebo kdo měl doma. Moje maminka měla kroj z roku 1934, po své mamince, která si ho sama ušila. Po malých opravách a ušité nové zástěrce byl kroj velmi hezký a jako nový. V tomto kroji se zúčastnila babských hodů po několik let. V roce 1993 se ženy – Libuše Svobodová, Jarka Stejskalová, Eva Sedláčková, Mirka Husáková a Marie Horáková snažily o obnovu Těšanského kroje. Navázaly proto spolupráci s paní MUDr. Ludvíkovou z etnografického muzea. Podle fotek a dochovaných částí kroje se podařilo vytvořit předlohu pro Těšanský kroj. Hned následujících hodů se už zúčastnilo asi 10 žen v těchto nových krojích. První roky se tančila Moravská nebo Česká beseda. V roce 1995 se do babských hodů zapojily i děti. Obec zajistila finanční podporu a Marie Horáková s Martinou Dobrovolnou ušily 8 dětských krojů. Ty jsou dodnes v majetku obce. Asi od roku 2000, kdy byl starosta Jan Husák, se za jeho velké podpory hody rozšířily o další kulturní akce spojené s kovárnou, jarmarkem a ukázkami kovářství. V roce 1997 byly poslední samostatné babské hody. Tradice babských hodů pokračuje i nadále, ale dostala drobné úpravy, to k dědině a k životu patří. Tehdy se přesunul termín hodů kvůli počasí na první víkend v září. Folklorní slavnosti v Těšanech se poprvé uskutečnily v roce 1999, kdy pan starosta nosil v hlavě myšlenku, přiblížit život a zvyky na vesnici dnešním lidem. Sobotní odpolední program vrcholil před kovárnou zahájením babských hodů s předáváním babského práva a bylo spojeno s programem, tematicky zaměřený na jednotlivé sezonní práce nebo lidové zvyky na vesnici. Starosta obce společně s „babami“ a chlapy zpěváky sehráli tyto scénky, ve kterých si dokázali dělat legraci ze samotného života na vesnici, ale především sami ze sebe. Večerní hodová zábava sobotní den uzavřela. Nedělní program byl zahájen děkovnou mší svatou v místním kostele. Při této mši se děkovalo za prožitý rok, za úrodu a vyprošovala se boží milost do dalších let. Odpolední program se už nesl v duchu folkloru. Na pódiu se střídaly

folklorní soubory místní i z blízkého okolí. S lidovou písničkou také přispěla i místní cimbálová muzika Donava, dříve zvaná Cezava. Janu Husákovi se podařilo také navázat kontakt s folklorním souborem ze Slovinské Ruše a pozval je na folklorní slavnosti. Tehdy vzniklo přátelství, které trvá do dnešních dní. Spolupracují spolu školy. Žáci a učitelé se každoročně navštěvují a probíhají takzvané výměnné studijní pobyty, které se těší veliké oblibě. Časem obec znovu vyčlenila prostředky na pořízení dalších krojů, tentokrát pro mládež, aby i Barnabášské hody zdobily Těšanské kroje. Tyto kroje 6 dívčích a 6 chlapeckých jsou v majetku obce. Několik dalších krojů pořídila Jednota Orla Těšany. V dnešní době je vesnici v osobním vlastnictví, v majetku obce a Jednotě Orla asi 100 krojů od nejmenších velikostí a většinu z nich ušila Marie Horáková. Marie Horáková je rodačka z Borkovan. V její rodině se vždy podporovaly lidové, křesťanské i folklorní tradice. Odmalička chodila ona i její tři sourozenci při různých příležitostech v krojích, které jim ušila a vyšila maminka s babičkou. Ty také „résovaly Borkovanské kraslice“. V letech 1980 - 1982 tančila v národopisném souboru v Kloboukách u Brna. V roce 1983 - 1994 byla členkou národopisného souboru Vonica v Krumvíři. Od roku 1988, kdy se vdala za Pavla Horáka, bydlí v Těšanech. V roce 1994 se podílela na obnově Těšanských krojů. V roce 1996 zakládala a vedla taneční kroužek pro děti - později přejmenovaný na soubor Lušňáček. Posledních 20 let přichystává kroje a obléká stárky na Barnabášské i Babské hody. Kroje jsou její celoživotní vášní. Šila a vyšívala kroje už do těchto oblastí: Podluží, Valašsko, Kyjovsko, Haná, Brněnsko, Hanácké Slovácko, Polabí a jiné.

Dětský taneční kroužek Lušňáček

V roce 1996 Marie Horáková a Martina Dobrovolná založily na popud tehdejší ředitelky ZŠ Těšany paní Koupilové taneční kroužek ve škole. Ještě tentýž rok Martina Dobrovolná z pracovních důvodů kroužek opustila a nahradila ji Nad'a Komínková. Marie Horáková vybírala pro děti písně z Brněnska a Hustopečska, většinou ze sbírek MUDr. Zdenky Jelínkové. Pro vystoupení děti nikdy nevyužívaly reprodukovanou hudbu, jen se doprovázely na flétničky a zpívaly. Kroužek vystupoval hlavně na akcích pořádaných školou, jako jsou například besídky, školní akademie a jiné. Kolem roku 1998 se zapůjčili kroje od momentálně nefungujícího souboru Pantlička z Krumvíře. Vystoupení se postupně rozšířila do okolních vesnic: Šitbořice, Boleradice, Brumovice,

Klobouky. Paní Marii Horákové se podařilo získat dotaci 20 000 Kč od Vodárenské společnosti na pořízení krojů pro děti. Kolem roku 2002 se z tanečního kroužku stal soubor Lušňáček, název se odvodil od dávné hanlivé přezdívky pro Těšaňáky- Lušňáky. Vznikl prý tak, že Těšaňáci při nějaké rvačce použili tyče z koňského povozu - žebříňáku. Té tyči se říkalo lušňa a od toho lušňáci. Soubor vystupoval i za hranicemi ČR, přijal pozvání od zastupitelů obce ze Slovinské Ruše. V roce 2005 soubor ukončil činnost pro nedostatečný zájem dětí a pro nemoc paní Horákové. Starší děti odrostly a mladší děti daly přednost tehdy nově vzniklému kroužku pro mažoretky. Soubor sice zanikl, ale děti mají možnost kroje nosit. Rády si je půjčují, jak na Barnabášské hody tak i Babské hody.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Cíl výzkumu

Folklor a lidová kultura jsou součástí kulturního bohatství každé země. Čím pestřejší a různorodější z hlediska území je, tím rozsáhlejší kulturní dědictví v oblasti zvyků a obyčejů může nabídnout. Dodržování tradic se v současnosti postupně vrací zpět do společnosti. Od dětství se setkáváme s dodržováním rodinných tradic. To vše je důležité našim dětem ukázat a předat dále, aby tradice pokračovaly v dalších pokoleních. Jižní Morava a zvláště mikroregion Cézava je z hlediska tradic a lidové kultury velmi bohatý a pozoruhodný. Cílem mého výzkumu bylo zjistit jaké tradice v průběhu roku rodiny v mikroregionu Cézava dodržují, co se peče na Vánoce, Velikonoce, zda je folklor aktuální i v dnešním konzumním způsobu života a jestli se rodiny o folklor zajímají.

Výzkumné otázky

Otázka č. 1: Udržuje se v mikroregionu Cézava folklor v rodinách?

Otázka č. 2: Udržují se v mikroregionu Cézava rodinné tradice v průběhu roku?

5.2 Metody výzkumu

Pro dosažení cíle bakalářské práce jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Dle Gavory⁴¹ je kvalitativní výzkum příležitostí pro hluboké poznání a jemnou analýzu konkrétního prostředí. Prostor se chápe jako určitá kultura, a kultura je soubor hodnot, postojů a pravidel chování skupiny lidí. Během šetření, byla použita metoda etnografického výzkumu, a pro získání žádaných informací jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory jsem vedla s výběrovým vzorkem účastníků z mikroregionu Cézava, všem účastníkům byly kladeny stejné otázky ve stejném pořadí,

⁴¹ GAVORA P. Úvod do pedagogického výzkumu Brno: 2000, s. 70

otázky byly otevřené a byl jim dán prostor pro sdělení jejich vlastních myšlenek a názorů. Rozhovory byly zaznamenány na diktafon a následně přepsány.

5.3 Výběr respondentů

Vzhledem ke kvalitativnímu výzkumu, byl výběr respondentů záměrný a reprezentativní. Výzkumný soubor byl tvořen pěti mými kamarádkami ze základní školy, neboť všechny vyrůstaly v mikroregionu Cézava, konkrétně v obci Těšany. I když některé z nich se odstěhovaly do jiné vesnice, v Těšanech stále bydlí rodiče. Rozhovory byly vedeny s jedinci na podobné sociální, věkové a kulturní úrovni.

Kamarádkám byla nabídnuta atmosféra domácího prostředí. Pak byly seznámeny s mou prací, se základními pojmy a krátce byla představena oblast tradiční lidové kultury a folkloru. Vždy jsem položila otázku a jedna po druhé odpovídaly. V průběhu rozhovoru jim bylo umožněno vrátit se k některým otázkám a doplnit své myšlenky. Všechny otázky a odpovědi byly zaznamenány na diktafon a následně přepsány.

5.4 Vlastní výzkum

Vlastní výzkum se uskutečnil dne 3. října 2014 v 18 hodin. Celkem bylo položeno kamarádkám 15 otázek. Z toho první otázka byla na zjištění věku. Jedna polovina otázek byla zaměřena na folklor v mikroregionu Cézava, a na folklor, který se udržuje v obci, v které bydlí. Druhá polovina otázek byla zaměřena na rodinné tradice, které ony ve svých rodinách dodržují, slaví a které mají rády. Pro názornost jim byla ponechána jejich křestní jména a ony souhlasily se zveřejněním záznamu a použitím jejich jmen.

Otázka č. 1: Váš Věk?

Lenka, 44 let

Edita, 46 let

Markéta, 43 let

Miluše, 48 let

Zlatka, 45 let

Věkový průměr pro výzkum byl od 43 let - 48 let.

Otázka č. 2: Zajímáte se jako rodina o folklorní akce ve Vaší obci?

Lenka: ano

Edita: ano

Markéta: ano

Miluše: ano

Zlatka: Ano, máme dvě dcery, většinou buď jedna nebo druhá, nebo obě šli za stárky.

Z odpovědí kamarádek vyplynulo, že všechny se s rodinami zajímají o folklorní akce v jejich obci.

Otázka č. 3: Navštívili jste někdy s rodinou folklorní akce ve Vaší obci? A které?

Lenka: V obci Těšany se zúčastňujeme pravidelně tradičních hodů, které se konají začátkem června, a pak slavností, které se konají v září, obojího se zúčastňujeme jako hosté, a byli jsme na folklorních akcích v Rožnově pod Radhoštěm a ve Strážnici. Hody držíme oba dva dny, chodíme i na stavění máje, které je v sobotu dopoledne. Staví se po staru pomocí žebříků a bidel s háky, stárci se stárkami se nejvíc užijí, zpívají pro sebe. V Těšanech jsou kroje staré těšanské, verze pro svobodné i vdané. Někdo má svůj kroj a na tradiční hody má někdo i kyjovský kroj. Babské hody jsou s koštem vína, hodně dětí jde v průvodu. V Nesvačilce víc si hody užijí, drží se i hodové pondělí. Někdo má svůj nesvačilský kroj, stejný jako moutnický, vzhledem k farnosti, která spadala do oblasti Moutnice.

Edita: V obci Velké Němčice se zúčastňujeme každý rok tradičně jen hodů, které jsou v květnu, tj. Májová zábava a v srpnu tradiční hody. V květnu je to jen v sobotu Májová zábava. V srpnu jsou to tři dny. V květnu je hlavní stárka, která se narodila poslední v roce, a v srpnu je hlavní stárka, která se narodila první v roce. Hody v srpnu začínají v pátek, kde se všichni sejdou u hlavní stárky, postaví májku a hraje cimbál, v sobotu je hodová zábava a v neděli průvod se zábavou. Chodí se v kyjovských krojích, ale někdo má i svůj kroj němčický. A byli jsme jednou ve Strážnici.

Markéta: V obci Bošovice se zúčastňujeme jen tradičních hodů, které jsou na Martina, a jsou v krojích, na jaře jsou ženáčské hody a jen sobotní zábava. Chodí se jen v kyjovských krojích.

Miluše: V obci Telnice se zúčastňujeme jen tradičních hodů, které jsou v červnu, v sobotu se nechodí v kroji na zábavu, v neděli v krojích, průvod od nejmladších dětí po stárky, tančí se Moravská nebo Česká beseda, synové byli několikrát za stárky. V pondělí jsou ženáčské hody, v roce 2014 se poprvé ušily 4 páry nových krojů dle původních starých krojů z Telnice, včetně šátků. Do budoucna chtějí pokračovat v ušití dalších krojů. Pro svobodné páry jsou v Telnici už dávno ušité kroje.

Zlatka: ano, na tradiční hody v Těšanech obě dcery chodí za stárky, babské hody, chodíme i na zábavy, dcery i tancovaly v Lušňáčku, takže jsme s nimi jezdili jako doprovod na různé dětské folklorní festivaly.

Na třetí otázku všechny moje kamarádky shodně odpověděly, že navštěvují folklorní akce ve své obci, hlavně jsou to hody, tři z nich odpověděly, že navštívili i jiné folklorní akce, např. folklorní festival ve Strážnici a v Rožnově pod Radhoštěm. Jedna z nich odpověděla, že děti tancovaly ve folklorním souboru Lušňáček.

Otázka č. 4: Jaké byly hody tenkrát před 20 lety a jaké jsou teď? Je rozdíl?

Lenka: Myslím, si že není rozdíl. Celý týden se stárci scházejí, povídají si, zpívají, zkouší tance. Jen si myslím, že dnes se víc dbá na tradice, jak to bývalo dříve, dbá se víc než před 20 lety. Vrací se k původním krojům té vesnice, dříve byly jen Kyjovské kroje, myslím, si, že každá vesnice by měla mít svůj původní kroj té vesnice, který je dle mého hezčí než Kyjovský. Myslím, že stárci a stárky prožívají víc spolu hody než za našeho mládí. Při stavění máje hlavní stárek leze nahoru, aby odvázal lano, kterým se upevňuje májka při stavění, a potom mu všichni zazpívají, popíjejí víno, my jsme byli jako stárky o tohle ochuzeni, za našeho mládí to stavěli jen stárci. V Těšanech stárci o půlnoci tančí půlnoční překvapení, které se mi líbí. Většinou se z krojů převléknou do vtipných kostýmů

a předvádí taneční vystoupení. V Nesvačilce se stárky převléknou do kroje stárka a naopak.

Edita: Měla jsem 1. stárku na hody, bylo u nás kolem 60 lidí, jak lidé nadávají na mladou generaci, tak já můžu říct, že se moc hezky bavili, byli perfektní, dřív jsem nikdy nepřišla do styku s mladými lidmi, ale teď mně pozdraví, bavíme se o hodech a víc nás to spřátelilo. Za našeho mládí se v sobotu chodilo v normálním oblečení, ale na ty hody by měly být v krojích oba dva dny. Jen se mi nelíbí, že trend poslední doby je na hodech půlnoční překvapení a stárci předvádí taneční vystoupení v krojích, u nás se nepřevlékají, což mě k těm hodům a krojům nepatří. Není poznat, ani co tančí a kroj stojí tisíce korun, někdo si dá práci s tím vyšíváním a stárci v něm leží na zemi, přijde mi zneuctění kroje. Ale zase naopak si hody užívají celé rodiny, hlavně tatínci pomáhají, hlavně je to o těch chlapech, musí se vždy někdo najít a řídit stavění máje.

Markéta: Obce se snaží zachovat tradice víc, je to všechno o lidech. Pořádají se další akce, nejen hody, kde by se lidé sešli a pobavili se. Myslím si, že se více dodržují tradice.

Miluše: V Telnici stárci a stárky od úterý do úterý, přespávají na sokolovně a hoblují a zdobí májky, chystají na hody, a užijí si je, děti vůbec nevidím doma.

Zlatka: Teď se stárci domluví přes sociální sítě, a sejdou se, nacvičí tanečky, domluví se na půlnoční překvapení. Tenkrát jsme se fyzicky sešli. Není žádný rozdíl. Koho baví tradice, tak jde rád stárkovat, tak rozdíl nevidím. Musí k tomu být i naklonění rodiče. Zasahuje to do celé rodiny, maminka napeče a pomáhá obléci stárku, tatínek pomáhá s májí. Hody jsou i finančně náročné, takže se stává, že někdy jsou stárci i stárky z jiné vesnice, což za dob našich babiček nepřicházelo vůbec na mysl.

Z rozhovorů jsem zjistila, že se obce snaží v mikroregionu Cézava rozvíjet a zachovávat folklorní tradice, že k folkloru musejí být rodiče dětí naklonění a být jim nápomocni. Stárci a stárky si více hody užijí, než před 20 lety.

Otázka č. 5: Znali jste folklorní soubor Lušňáček z Těšan? Víte, proč se zrušil?

Lenka: Ano, aktivní byl asi před 10-14 lety, vedla ho p. Horáková s p. Komínkovou. Tancovali a zpívali tam hlavně menší děti, jezdili na různé folklorní festivaly. Jezdily i do Slovinska a ze Slovinska k nám do Těšan. Pro Lušňáček se našili kroje. Kroje tak zvané všední, byly z kanafasu, jsou dodnes, chodí v nich malé děti na babské hody. Zrušil se proto, že je neměl kdo vést. Paní, která je vedla, onemocněla.

Edita: O souboru vím, že existoval, viděla jsem ho jednou na babských hodech v Těšanech, ale 23 let jsem vdaná v jiné vesnici, takže jsem ho víc neviděla.

Markéta: Vůbec soubor neznám.

Miluše: Vůbec soubor neznám.

Zlatka: ano, znala jsem jej, moje dcery tam obě tancovaly a zpívaly, zrušil se z důvodu, že je neměl kdo vést, paní onemocněla.

Dvě kamarádky na tuto otázku odpověděly, že folklorní soubor znaly, dokonce jedné kamarádky dcery v souboru tancovaly, dvě odpověděly, že soubor neznají, a jedna povědomí o souboru měla. Zrušil se z důvodu nemoci paní, která soubor umělecky vedla.

Otázka č. 6: Funguje ve Vaší obci v dnešní době folklorní soubor?

Lenka: ne

Edita: ne

Markéta: ne

Miluše: ne

Zlatka: ne

Na tuhle otázku se všechny shodly, že v jejich obci nefunguje žádný folklorní soubor.

Otázka č. 7: Myslíte, že je to kvůli tomu, že nemá soubor kdo vést nebo, že nejsou finance?

Lenka: Musí být někdo zapálený a věnovat se tomu. Obce určitě podporují tyto akce. Ono to není jen o tom jednom dospělém. V Těšanech je rodinné centrum, které se zapojuje do různých akcí. Nejen, že malé děti jdou v kroji na Babské hody, ale před pár lety zavedli i vítání jara neboli vynášení Morany. Ozdobí Moranu vyfouklými vajíčky a nesou jí průvodem od centra obcí maminky s dětmi až za vesnici k mostku, zpívají písničky, symbolicky hodí Moranu do potoka a na zpáteční cestě si děti domů utrhnou větvičky jako pozdravení jara. V Těšanech ještě i po léta funguje Pálení čarodějnic, jsou velmi hezky organizovány, organizuje je sbor dobrovolných hasičů s rodinným centrem, jsou tam hlavně soutěže pro děti, děti si vysoutěží lístečky, a za to dostanou špekáček a odměny, pak je udělaná veliká čarodějnice a slavnostně se spálí, je to tradice spojená se starými časy. Večer hraje country muzika. Několik let se pouští i lampiony štěstí. V Nesvačilce nic nefunguje, jen sbor dobrovolných hasičů, kteří organizují tradiční hody.

Edita: Určitě, je to kvůli tomu, že není, kdo by to vedl a organizoval, děti by se našli, a finance taky. U nás jen ve školce paní učitelky se snaží s malými dětmi dodržet nějaké tradice. Ty starší děti už nic, není, kdo by se tomu věnoval.

Markéta: Já si myslím, že není čas i peníze. U nás zavedli vynášení Morany, děti jdou průvodem za Bošovice k rybníkům a hodí Moranu do vody a pak je táborák.

Miluše: Spíš není čas, peníze by byly, na vesnicích jsou různé spolky, které podporují tyto akce, jsou i sponzoři. Telnice jsou spíš spojené se sportem, než ty tradice a folklor. Kromě tradičních hodů se nic nepořádá.

Zlatka: Já si myslím, že je to i o penězích, a také o rodině, zasahuje to do rodiny, a ty rodiče už v dnešní době nemají moc času, rodiče musí děti podpořit, až jsou dospělé, tak se sami zapojí.

Na sedmou otázku tři kamarádky odpověděly souhlasně, že nemá kdo vést folklorní soubor kvůli času, dvě odpověděly i že je to otázka financí, a dvě si myslí, že finance problém nejsou. Jedna odpověděla, že záleží na obci, jaké spolky v obci jsou a podporují folklor, a dvě se shodly na tom, že je důležitá rodina, a její podpora folkloru.

Otázka č. 8: Schází se Vaše rodina na různých oslavách?

Lenka: Ano, při každé příležitosti, hody, narozeniny, Vánoce. Narozeniny slavíme celá, širší rodina. Vánoce máme na etapy, Štědrý den jsme u nás s mými rodiči, 25. prosince jdeme k mým rodičům na oběd i s mým bratrem, 26. prosince jdeme na oběd k manželovým rodičům do Nesvačilk.

Edita: My také slavíme jako rodina vše dohromady, Štědrý den jsme s mými rodiči u nás doma, 25. prosince jdeme k mým rodičům na oběd a tam se vidíme s mou sestrou a její rodinou, narozeniny vzhledem k tomu, že je nás hodně, snažili jsme se to trochu uzpůsobit, slavíme dvoje narozeniny dohromady. Můžu říct, že se hodně vídáme.

Markéta: My se scházíme také, celá rodina. Štědrý den jsme s manželovou maminkou, která je sama, 25. prosince jsme u mých rodičů v Těšanech, narozeniny se scházíme, celá rodina i s mým bratrem.

Miluše: My se také scházíme při každé možné příležitosti, narozeniny jsme omezily, jelikož jsme velká rodina, Vánoce slavíme doma, 25. prosince jedeme k mým rodičům do Těšan, 26. prosince k rodičům manžela.

Zlatka: Scházíme se, ale jen v užším kruhu. Když byli děti malé, tak jsme se scházeli i s manželovou sestrou, je kmotrou našich dětí. Když se slaví jubileum, tak se scházíme, celá rodina. Dcery jsou už dospělé, mají svoje partnery, takže jen s babičkami a dědečky. Vánoce se sejdeme, celá rodina u nás, jelikož se starám o nemocnou babičku, tak všichni jezdí k nám na návštěvy.

Na tuhle otázku odpověděly všechny kamarádky shodně, že se schází celá rodina na různých oslavách, a při každé možné příležitosti. Dvě kamarádky narozeniny omezily, jelikož jsou velká rodina, a slaví jen v užší rodině s prarodiči, dvě kamarádky slaví narozeniny s celou širší rodinou, tj. rodina sourozence a prarodičů, a jedna kamarádka slaví narozeniny jen s prarodiči, svojí babičkou a partnery dětí. Štědrý den slaví všechny doma s rodinou, dvě kamarádky slaví Štědrý den s rodiči, jedna s manželovou maminkou, jedna s babičkou, a jedna jen s manželem a dětmi. Na Štěpána jezdí většinou na návštěvu druhé rodiny, kromě jedné, kam na návštěvu k ní jezdí celá rodina, díky babičce, o kterou pečuje.

Otázka č. 9: Které svátky jako rodina více slavíte Vánoce nebo Velikonoce?

Lenka: Velikonoční prázdniny většinou jezdíme někam na chatu do přírody a vracíme se až v neděli. V pondělí chodí moji kluci na pomlázku, tak jsem sama doma a mám klid. Vánoce více slavíme, jsme doma.

Edita: Velikonoce jezdíme většinou pryč, Vánoce více jsme doma a víc je slavíme.

Markéta: Víc slavíme Vánoce, jelikož na Velikonoce jsem většinou sama s dětmi, manžel odjíždí na cesty.

Miluše: Velikonoce bych nejraději přeskočila, nemusím je slavit, Vánoce jsou pohoda, a i mezi svátky jezdíme na hory.

Zlatka: Slavíme obojí stejně, radost jsou obojí.

Na devátou otázku jedna kamarádka odpověděla, že má ráda oboje svátky Velikonoce i Vánoce, dvě kamarádky na Velikonoce odjíždí na cesty, čtyři kamarádky více slaví Vánoce a jedna jezdí mezi svátky na hory.

Otázka č. 10: Jaké svátky máš raději Vánoce nebo Velikonoce?

Lenka: Mám ráda všechny svátky, na Velikonoce se těším, že jedeme do přírody, Vánoce je víc starostí, ale následuje pak odpočinek, mám je ráda stejně.

Edita: Já mám radši Vánoce, mám je raději čím dál víc.

Markéta: Já a moje děti máme raději Velikonoce, je to příchod jara.

Miluše: Mám raději Vánoce, je domácí pohoda a mezi svátky jezdíme na hory.

Zlatka: mám ráda oboje svátky stejně, na Vánoce se narodil Ježíš, na Velikonoce oslavujeme jeho zmrtvýchvstání. Obojí je radost. Pomlázka mně nevadí. Každý svátek má svoje kouzlo. Na všechny svátky se uklízí dům. Vánoce už nejsou pro mě o dárkách, byli krásné, když byli děti malé, rozzářily se jim oči při rozsvíceném stromečku, teď je mám ráda pro tu pohodu domova. Chodíme i na procházky obcí a mám radost z každého rozsvíceného stromečku před domem.

Na tuhle otázku odpověděly dvě kamarádky, že mají rády oboje, obojí je radost, dvě odpověděly, že mají rádi Vánoce a jedna má ráda Velikonoce, jako příchod jara.

Otázka č. 11: Slavíte Vánoce nebo Velikonoce po křesťanské stránce?

Lenka: já nejsem křesťan, ani mě moji rodiče nevedli, manželovi rodiče jsou hodně věřící, Štědrý den chodíme, na půlnoční mši celá rodina, chodíme na vánoční koncert v kostele a betlém se podívat, Betlémské světlo si také doneseme domů, na Velikonoce chodí děti jen s babičkou, vařím ve čtvrtek špenát, v pátek držíme půst na Velikonoce od masa.

Edita: S mými rodiči jsem do kostela chodila, co jsem vdaná tak vůbec nechodíme, změnilo se to, až když manželovi zemřela maminka, změnil postoj k náboženství, ale chodíme jen na Vánoce na půlnoční mši a s dětmi na betlém, Velikonoce vůbec nechodíme do kostela. Také vařím špenát, a držíme půst v pátek, pokud mi to někdo připomene.

Markéta: já jsem vedena k víře byla, manžel ne, Vánoce chodíme do kostela všechny svátky, na Velikonoce chodím občas do kostela, vařím špenát ve čtvrtek, v pátek půst také držíme.

Miluše: rodiči jsem k víře vedena nebyla, až jsem se vdala tak kvůli dětem ano, dnes děti jsou velké, tak chodíme s manželem jen na půlnoční mši, Velikonoce vůbec. Ve čtvrtek vařím špenát, v pátek držíme půst od masa.

Zlatka: ano, slavíme, jelikož jsme celá rodina věřící, dodržujeme před Velikonocemi 40 denní půst, ne tedy tak přísně, chodíme na půlnoční mši svatou na Vánoce, advent dodržujeme.

Na tuhle otázku odpověděla jedna kamarádka, že je věřící a obojí svátky slaví po křesťanské stránce, čtyři kamarádky chodí na půlnoční mši na Vánoce, dvě kamarádky na Velikonoce nechodí do kostela, jedna na Velikonoce chodí občas, jedna odpověděla, že na Velikonoce chodí jen děti s prarodiči. Všechny vaří špenát na Zelený čtvrtek, a na Velký pátek drží půst od masa, ale protože je to tradice, ne kvůli víře. Jen jedna z kamarádek je věřící a drží na Velikonoce 40 denní půst, i když ne přísný.

Otázka č. 12: Které tradice v průběhu roku dodržujete?

Lenka: Na Masopust – pečou koblihy, Velikonoce ráda bych se naučila Boží milosti, Beránka máme od babičky, jinak nepeču nic, jelikož odjíždíme pryč, pomlázky synové pletou, máme známého, který je umí, hody, babské hody, dušičky na hroby chodíme svítit, Mikuláš, aktivně se zúčastňujeme, adventní neděle také dodržujeme, snažíme si každou neděli o adventu něco říct, Vánoce.

Poslední dobou se v Těšanech stalo tradicí rozsvícení stromečku u kovárny spojené s vystoupením dětí ze školy a jarmarkem, děti si vyrobí předměty a pak je na jarmarku prodávají, každá třída zazpívá písničku, vloni se obec víc zapojila do organizování spolu s rodinným centrem, který pekl sušenky.

Edita: na Masopust pečou koblihy, Vánoce, Velikonoce nejvíc, Mikuláš už ne, děti jsou větší, hody se u nás velmi drží, májové zábavy, dušičky, adventní neděle, děti se těší, aby ten věnec byl na stole, a rádi zapalují svíčky, pálení čarodějnic spíš organizuje družina a škola pro děti, rozsvícení stromečku ve Velkých Němčicích je také.

Markéta: Masopust také pečou koblihy, Vánoce, Velikonoce, obec pořádá pro děti tvoření, můžeme si tam nachystat výzdobu na Vánoce a Velikonoce, na to se moje děti moc těší, že si něco vytvoříme a naladíme se na svátky, je to spojené s vystoupením ze školky a školy, Mikuláš také, dušičky, hody. I u nás obec pořádá rozsvícení stromečku a také vystupují děti ze školy.

Miluše: Masopust pečou koblihy, Vánoce, Velikonoce, Mikuláš už ne, děti jsou velké, adventní neděle také dodržujeme, hody, dušičky, v Telnici spíš vede sport. Rozsvícení stromečku u nás není.

Zlatka: Masopust slavíme- pečou koblihy, Vánoce, Velikonoce, tradiční hody, Babské hody chodíme na zábavy, adventní neděle dodržujeme, dušičky, rozsvěcení stromku.

Všechny kamarádky slaví hody, Vánoce, Velikonoce, Masopust a pečou koblihy, adventní neděle, rozsvěcení stromku, dušičky, dvě kamarádky slaví Mikuláše, protože děti jsou malé, jedna s dětmi plete i pomlázky.

Otázka č. 13: Co pečete a vaříte na Vánoce a Velikonoce?

Lenka: Tím, že Vánoce slavíme víceméně s rodiči, tak děláme s maminkou věci napůl, ona dělá těsta a upeče cukroví, já pak slepuji krémem a zdobím. Já dělám výzdobu obou domů, věnce, svícny, i na hroby výzdobu. Na Štědrý den dělám salát, maminka kapra, pekla jsem po první lososa, polévku nevařím, manžel s dětmi jezdí k rodičům na polévku, řízky nedělám. Velikonoce odjíždíme na cesty.

Edita: Na Vánoce jsme mívali celé roky smaženého kapra a salát, poslední dobou střídáme ryby, Vánoce a Velikonoce cukroví pečou, ale jen to co rodina má ráda.

Markéta: My máme klasiku smaženého kapra a bramborový salát, syn má rád lososa, řízky nemáme, na Vánoce i Velikonoce něco koupím, něco upeče, podle toho jak je čas. Hlavně pečou perníčky.

Miluše: na Vánoce si pečou cukroví sama, několikrát jsem si objednala, ale nechutnalo nám, nepeču toho hodně, máme klasiku smaženého kapra a bramborový salát, řízky ne. Na Velikonoce pečou málo, spíš vůbec žádné.

Zlatka: Peču na Vánoce i Velikonoce, vždy nachystám nějakou mlstotku, na Vánoce máme kapra, bramborový salát a živý stromeček. Na Velikonoce pečou beránka.

Všechny kamarádky mají na Vánoce smaženého kapra, bramborový salát, jedna kamarádka odpověděla, že střídají ryby, dvě kamarádky poprvé smažily lososa. Řízky nepečou ani jedna. Jedna kamarádka pečou perníčky na Vánoce i Velikonoce.

Jedna peče beránka na Velikonoce, jedna na Velikonoce peče málo, jedna peče to co má rodina ráda.

Otázka č. 14: Znáte mikroregion Cézava? Jeho historii?

Lenka: Mně to něco říká, Těšany pod něj spadají, abych řekla pravdu, vím jen, že existuje, četla jsem letáček, a vím, že je tam několik obcí, ale víc nevím. Historii vůbec neznám.

Edita: Vůbec neznám. Velké Němčice jsou v mikroregionu Hustopečsko.

Markéta: Víم, že existuje, ale historii neznám

Miluše: Víم, že existuje a Telnice jsou v mikroregionu Cézava, ale historii neznám.

Zlatka: ano znám, Těšany do mikroregionu Cézava spadají, ale historii neznám.

Na tuhle otázku odpověděly všechny kamarádky stejně, že historii mikroregionu Cézava neznají, čtyři kamarádky povědomí o mikroregionu má, jedna kamarádka region vůbec nezná.

Otázka č. 15: Máte nějaké svoje rodinné tradice?

Lenka: My jako rodina máme svoje tradice, dodržujeme narozeniny našeho domu, ten den uvařím vždy dobré jídlo a jako rodina to oslavíme, slavíme i konec školního roku a začátek školního roku se známými, to vždy grilujeme a opékáme špekáčky, a jako rodina s dětmi slavíme vysvědčení, jdeme na dobrý oběd do restaurace, pak slavíme Valentýna společně s dětmi, vyzdobíme si dům, uvaříme Valentýnskou večeři, slavíme svátky dětí s prarodiči, šila jsem pro děti adventní kalendáře, každý den měli dáreček, nedáváme si dárky spíš prožitky a společně prožité chvíle.

Edita: žádné zvláštní tradice nemáme, slavíme vysvědčení, většinou dostanou děti sladkost nebo jdeme na oběd do restaurace, s širší rodinou slavíme začátek a konec prázdnin.

Markéta: slavíme svátky dětí, u nás též mám adventní kalendář v podobě pošty, děti dostanou nějaké dárečky každý den, když byly děti malé, moc je to bavilo.

Miluše: už jen běžné svátky, synové jsou už dospělí.

Zlatka: Všichni na Vánoce dostaneme ponožky, partneři našich dcer se s tím musí vyrovnávat.

Na tuhle otázku jedna kamarádka odpověděla, že má její rodina své tradice, dvě kamarádky slaví vysvědčení dětí, jedna odpověděla, že jen běžné svátky, děti jsou velké, jedna odpověděla, že dostávají ponožky.

5.5 Analýza výsledků výzkumu

V této kapitole uvádím výsledky výzkumu rozhovorů a jejich analýzu. Výzkumu se zúčastnilo pět mých kamarádek. Bylo jim položeno 15 otázek.

Otázka č. 1: Váš věk?

Průměrný věk kamarádek byl do 43-48 let

Otázka č. 2: Zajímáte se jako rodina o folklorní akce ve Vaší obci?

Z odpovědí kamarádek vyplynulo, že všechny se s rodinami zajímají o folklorní akce v jejich obci.

Otázka č. 3: Navštívili jste někdy s rodinou folklorní akce ve Vaší obci? A které?

Na třetí otázku všechny moje kamarádky shodně odpověděly, že navštěvují folklorní akce ve své obci, hlavně jsou to hody. Tři z nich odpověděly, že navštívili i jiné folklorní akce, např. folklorní festival ve Strážnici a v Rožnově pod Radhoštěm. Jedna z nich odpověděla, že děti tancovaly ve folklorním souboru Lušňáček.

Otázka č. 4: Jaké byly hody tenkrát před 20 lety a jaké jsou a teď? Je rozdíl?

Z rozhovorů jsem zjistila, že se obce snaží v mikroregionu Cézava rozvíjet a zachovávat folklorní tradice, že k folkloru musejí být rodiče dětí nakloněni a být jim nápomocní. Rozdíl není až tak velký, jen si myslí, že stárci a stárky si více hody užijí, než před 20 lety.

Otázka č. 5: Znali jste folklorní soubor Lušňáček z Těšan? Proč se zrušil?

Dvě kamarádky na tuto otázku odpověděly, že folklorní soubor znaly, dokonce jedné kamarádky dcery v souboru tancovaly, dvě odpověděly, že soubor neznají, a jedna povědomí o souboru měla. Povědomí o zrušení souboru měly jen dvě kamarádky.

Otázka č. 6: Funguje ve Vaší obci v dnešní době folklorní soubor?

Na tuhle otázku se všechny kamarádky shodly, že v jejich obci nefunguje žádný folklorní soubor.

Otázka č. 7: Myslíte, že je to kvůli tomu, že soubor nemá kdo vést nebo, že nejsou finance?

Na sedmou otázku tři kamarádky odpověděly souhlasně, že nemá kdo vést folklorní soubor kvůli času, dvě odpověděly i že je to otázka financí, a dvě si myslí, že finance problém nejsou. Jedna odpověděla, že záleží na obci, jaké spolky v obci jsou a podporují folklor, a dvě se shodly na tom, že je důležitá rodina, a její podpora folkloru. Většinou se shodly, že je to tím, že nemá soubor kdo vést.

Otázka č. 8: Schází se Vaše rodina na různých oslavách?

Na tuhle otázku odpověděly všechny kamarádky shodně, že se schází celá rodina na různých oslavách, a při každé možné příležitosti. Dvě kamarádky narozeniny omezily, jelikož jsou velká rodina, a slaví jen v užší rodině s prarodiči, dvě kamarádky slaví narozeniny s celou širší rodinou, tj. rodina sourozence a prarodičů, a jedna kamarádka slaví narozeniny jen s prarodiči, svojí babičkou a partnery dětí. Štědrý den slaví všechny doma s rodinou, dvě kamarádky slaví Štědrý den s rodiči, jedna s manželovou maminkou, jedna s babičkou, a jedna jen s manželem a dětmi. Na Štěpána jezdí většinou na návštěvu druhé rodiny, kromě jedné, kam na návštěvu k ní jezdí celá rodina, díky babičce, o kterou pečuje

Otázka č. 9: Které svátky jako rodina více slavíte Vánoce nebo Velikonoce?

Na devátou otázku jedna kamarádka odpověděla, že má ráda oboje svátky Velikonoce i Vánoce, dvě kamarádky na Velikonoce odjíždí na cesty, čtyři kamarádky více slaví Vánoce a jedna jezdí mezi svátky na hory. Z rozhovoru vyplynulo, že více jako rodina slaví Vánoce.

Otázka č. 10: Jaké svátky máš nejraději Vánoce nebo Velikonoce?

Na tuhle otázku odpověděly dvě kamarádky, že mají rády oboje, obojí je pro ně radost, dvě odpověděly, že mají rádi Vánoce a jedna má ráda Velikonoce, jako příchod jara. Raději mají rády Vánoce.

Otázka č. 11: Slavíte Vánoce nebo Velikonoce po křesťanské stránce?

Na tuhle otázku odpověděla jedna kamarádka, že je věřící a obojí svátky slaví po křesťanské stránce, čtyři kamarádky chodí na půlnoční mši na Vánoce, dvě kamarádky na Velikonoce nechodí do kostela, jedna na Velikonoce chodí občas, jedna odpověděla, že na Velikonoce chodí jen děti s prarodiči. Všechny vaří špenát na Zelený čtvrtek, a na Velký pátek drží půst od masa, ale protože je to tradice, ne kvůli víře. Jen jedna z kamarádek je věřící a drží na Velikonoce 40 denní půst, i když ne přísný. Z této otázky vyplynulo, že většina neslaví oboje svátky po křesťanské stránce, a když tak jen kvůli dětem, ale dodržují některé tradice.

Otázka č 12: Které tradice v průběhu roku dodržujete?

Všechny kamarádky slaví hody, Vánoce, Velikonoce, Masopust a pečou koblihy, adventní neděle, rozsvěcení stromku, dušičky, dvě kamarádky slaví Mikuláše, protože děti jsou malé, jedna s dětmi plete i pomlázky. Z této otázky bylo zjištěno, že všechny kamarádky slaví většinu známých tradic v průběhu roku a některé jen kvůli dětem.

Otázka č. 13: Co pečete a varíte na Vánoce a Velikonoce?

Všechny kamarádky mají na Vánoce smaženého kapra, bramborový salát, jedna kamarádka odpověděla, že střídají ryby, dvě kamarádky poprvé smažily lososa. Řízky nepeče ani jedna. Jedna kamarádka peče perníčky na Vánoce i Velikonoce. Jedna peče beránka na Velikonoce, jedna na Velikonoce peče málo, jedna peče to co má rodina ráda.

Všechny dotázané se shodly, že vaří tradiční jídlo, smaženého kapra a bramborový salát, vzhledem k možnostem dnešní doby, vaří i jiné ryby. Cukroví pečou všechny na Vánoce i Velikonoce.

Otázka č. 14: Znáte mikroregion Cézava? Jeho historii?

Na tuhle otázku odpověděly všechny kamarádky stejně, že historii mikroregionu Cézava neznají, čtyři kamarádky povědomí o mikroregionu má, jedna kamarádka region vůbec nezná. Všechny kamarádky se shodly, že neznají historii mikroregionu Cézava, ale alespoň některé povědomí o Cézavě měli.

Otázka č. 15: Máte nějaké svoje rodinné tradice?

Na tuhle otázku jedna kamarádka odpověděla, že má její rodina své tradice, dvě kamarádky slaví vysvědčení dětí, jedna odpověděla, že jen běžné svátky, děti jsou velké, jedna odpověděla, že dostávají ponožky. Na tuto otázku odpověděly všechny shodně, že dokud jsou děti malé, více tradice dodržují a slaví se více. Až děti dorostou tak už jen běžné svátky v průběhu roku.

Výzkumná otázka č. 1:

Udržuje se v mikroregionu Cézava folklor v rodinách?

K výzkumné otázce č.: 1 se vztahují otázky výzkumu č.: 2-7. Výzkumná otázka byla potvrzena, ano folklor v rodinách v mikroregionu Cézava se udržuje a je stále aktuální i v dnešním konzumním způsobu života. Z výzkumu také vyplývá, že folklor v rodinách a obcích, je stále více rozvíjen a udržován. Celé rodiny si užívají různé kulturní akce v obci, slavnosti a sbližuje mladou generaci se starší generací. Celé rodiny spolu užívají společný čas a mají možnost si navzájem předávat a rozvíjet cenné zkušenosti. Obce spolu s místními spolky a organizacemi v mikroregionu Cézava se snaží o rozvoj vlastní identity obce. Nechávají si ušít kroje, které jsou v té obci tradiční, pořádají různé kulturní akce, plesy, zábavy. Většinou ve spolupráci se Základními školami se snaží dětem přiblížit život folkloru a patřičně ho rozvíjet, aby folklor v obcích zůstal živý po celé generace.

Výzkumná otázka č. 2

Udržují se v mikroregionu Cézava rodinné tradice v průběhu roku?

K výzkumné otázce č. 2 se vztahují otázky výzkumu č.: 8-14. Výzkumná otázka byla potvrzena, ano v mikroregionu Cézava se udržují rodinné tradice v průběhu roku. Nejsou to jen svátky známé jako Velikonoce a Vánoce, ale i Masopust, Pálení čarodějnic, narozeniny člena rodiny, různé svátky jmenin, vysvědčení, konec školního roku a začátek prázdnin. Vliv rodiny a rodinné tradice se dotýká každého jedince. Rodina hraje velmi důležitou roli na předávání kulturních hodnot z generace na generaci. Tradice jsou oním základem, na kterém dítě vyrůstá. Mělo by být samozřejmostí, aby byla mladá generace dobře s těmito tradicemi obeznámena a všestranně je využila a rozvíjela.

Můj výzkum nemůže vypovídat o názorech všech respondentů, neboť počet respondentů je příliš malý. Jeho závěr nelze tedy pojmovat všeobecně.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá folklorem, lidovými tradicemi, rodinnými obyčejí a historií mikroregionu Cézava.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit názory na mikroregion Cézavu, jeho kulturní tradici historickou i současnou, zda je folklor aktuální v dnešním konzumním způsobu života a na rodinné tradice. K tomuto cíli byl použit kvalitativní výzkum, metoda rozhovoru s výběrovým vzorkem respondentů. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že respondenti mikroregion Cézavu znají, ale nemají povědomí o jeho historii, a ani o současné podobě. Dále výzkum ukázal, že folklor v mikroregionu Cézava je živý a stále se rozvíjející. Mezi nejvíce rozvíjející jsou tradiční hody a slavnosti, které nechybí v žádné obci mikroregionu Cézava. Obce se snaží spolu s místními spolky a organizacemi o podporu projevů tradiční lidové kultury. Nežádá finanční podporu, ale i pořádáním různých slavností. Péče spolků a obcí o místní projevy tradiční lidové kultury je nenahraditelná. V jejich programech jsou tak ojedinělé a výjimečné akce s výročními obyčejí (hody, pálení čarodějnic, masopust), rodinnými událostmi (vítání občánků), ale i projevy spojené s náboženstvím a vírou (lidové poutě). Tyto projevy se uchovávají a předávají z generace na generaci. Důležitá je v těchto projevech rodina. Vliv rodiny na předávání kulturních hodnot prostřednictvím výchovy je nezastupitelná. Výchova v rodině umožňuje pokračování společenského vývoje ve všech oblastech. Z výzkumu vyplynulo, že rodina v mikroregionu Cézava dodržuje rodinné tradice ve stále větší míře. A to nejen o Vánocích, Velikonocích, ale hlavně při různých rodinných oslavách, kdy se sejde celá rodina. Jedinečné setkání a předávání zkušeností z různých sociálních skupin. Rodinné tradice jsou zábavou a radostí ze společně prožitého volného času. Folklor a lidová kultura jsou součástí kulturního bohatství každé země. V životě člověka má své místo. Rodiny by na tradice své obce neměly zapomínat, ale předávat je dále svým dětem jako bohatství. Jsem přesvědčena, že udržování místních, kulturních, folklorních a společenských zvyklostí a tradic přispívá ke zviditelnění mikroregionu Cézava. V roce 2003 schválila vláda ČR Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice. Je to soubor opatření směřujících k efektivnější identifikaci, dokumentaci, ochraně a využívání kulturní lidové tradice a její předávání dalším generacím, které platí dodnes. Jihomoravský kraj se také zapojil i do zavedení systému péče o lidová řemesla a lidovou uměleckou výrobu „Nositelé tradice lidového řemesla“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.
- FROLEC, Václav. *Dítě a tradice lidové kultury*. první. Brno: Blok, 1980.
- FROLEC, Václav. *Čas života*. první. Brno: Blok, 1985. ISBN 47-006-85.
- FROLEC, Václav. *Výroční obyčeje*. první. Brno: Blok, 1982
- JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000, 373 s. Vlastivěda moravská, sv. 10. ISBN 80-727-5005-4.
- KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1992, 125 s. ISBN 80-901-1020-7.
- KUČERKOVÁ, Radka. *Těšany slovem a pohledem--*. Vyd. 1. Brno: Pro obec Těšany vydalo vydavatelství F.R.Z. agency, 2011, 107 s. ISBN 978-80-87332-31-3.
- KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. Vyd. 1. Brno: Vlastním nákladem, 1996, 231 s. ISBN 80-856-6834-3.
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008, 163 s. ISBN 978-80-7229-171-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. první. Praha: AVICENUM, 1986.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, 413 p., [8] leaves of plates. ISBN 80-702-1397-3.
- PAVLICOVÁ, Martina. *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe: (mikrosociální sondy)*. Vyd. 1. Brno: Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity, 2007, 175 s. Etnologická studie, 3. ISBN 978-802-5410-448.
- PŘEUČIL, František. *Jižní Morava*. 2. dopl. vyd. Praha: Olympia, 1987, nestr
- RABUŠICOVÁ, Milada. *K sociologii výchovy, vzdělání a školy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1991, 123 s. ISBN 80-210-0328-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004, 356 s. ISBN 80-246-0841-3.
- VERMOUZEK, Rostislav. *Těšany od nejstarších pramenů k socialistickému dnešku*. 1. vyd. Brno: Musejní spolek, 1975, 193 p., [19]

Citát z písma svätého, Bible, evangelium svätého Lukáše, kapitola 22, verš 19

Propagační materiál:

DUREC, Ivo. *Region Židlochovicko*. Židlochovice, 2010.

Autorský kolektiv *Strategie rozvoje mikroregionu Cézava*, 2002, s. 89

Internetové zdroje:

<http://artslexikon.cz/index.php/Folklor>

[http://www.lidovakultura.cz/-heslář – identifikace a dokumentace](http://www.lidovakultura.cz/-hesl%C3%A1ř-identifikace-a-dokumentace)